

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

Ch'in yajwalil ek'

Sok lok'ombail bonbil yu'un jts'ibajom

Tseltal
Chiapas

Sbabeyal slok'el tal ta franses: *Le Petit Prince*
Copyright © 1946 Éditions Gallimard, Paris
Sbabeyal slok'el tal ta tseltal, Mejiko, 2020

© Centro de Estudios Mexicanos y Centroamericanos
Río Nazas 43, Cuauhtémoc, Ciudad de México
Ministère de l'Europe et des Affaires Étrangères

La sk'ases ta tseltal: Alberto Gómez Pérez sok Gilles Polian

La yokli sk'asesel ta tseltal: Alberto Gómez Pérez, Gilles Polian sok
Sebastián Aguilar Méndez

Wolwanej xchajpanel jun: José Martín del Castillo Padilla

La xchajpan: Rodolfo Ávila

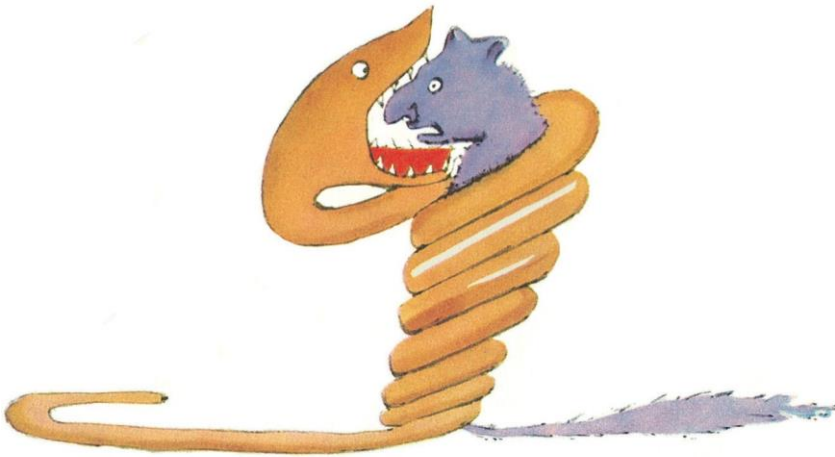
ISBN 978-2-11-162082-7

Chiknaj ta Mejiko
Impreso en México
Printed in Mexico

TA STOJOL LÉON WERTH

Alnich'anetik, ch'aybonik jmul ta awo'tanik te la jts'ibay ta stojol jtul muk'ul ch'ich' bak'et ja' jun ini. Ayme swentail: te ch'ich' bak'et ini, ja' mero muk'ul jmolol te k'ux ta ko'tan ta spamlejal balumilal. Ayto yan swentail: te muk'ul ch'ich' bak'et ini spisil ya xk'ot ta yo'tan, kapal te junetik yu'un alnich'anetik. Ayto xan yan swentail: te muk'ul ch'ich' bak'et ini ay ta Fransya banti ya xkujch yu'un wi'nal sok sik. Ya sk'an ya yich' lajinbeyel yo'tan. Axan teme ma'tik'uk a ini, jk'an ya kabe ta stojol te alnich'an te la skuxin ta namey k'inal. Mel-el, spisil te muk'ul ch'ich' bak'etetike ta alnich'anto xjajch skuxinelik (manchuk maba bayel mach'a sk'ejoj ta yo'tan). Awil, ya jeltay te mach'a ya kabe ta stojol ja'jun ini:

TA STOJOL LÉON WERTH
K'ALAL TUT KEREMTO A

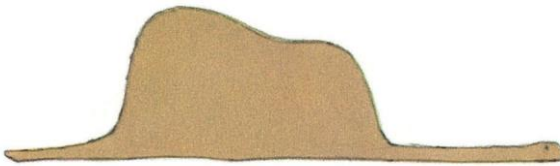

I

K'alal aytonax wakeb kabilal ae, la kil jpajk jun swenta te'eltik chanbalametik. Tey yich'oj jun t'ujbil lok'omba a, ya yak' ta ilel jkojt muk'ul j'uch chan yakal sbik'bel jkojt ti'awal chanbalam. Li' ay ini te jlok'ombae.

Tey ya yal a te ta june: "Te muk'ul j'uch chane yanax sbik' koel te binti ya stsak swe'e, maba ya sjach'ula. Patil, kome ma xju'ix ya snik sba, wakeb u ya xway, ja'to teme laj ta juch'el ta yutil xch'ujt te binti la sbik'e."

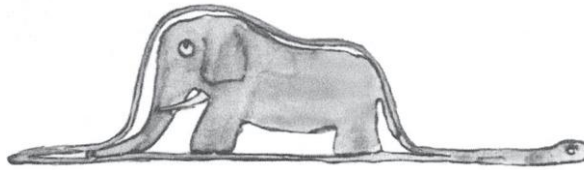
Bayel binti k'ax ta jol ta swenta yu'un te bitik cham o'tantik sba xk'ot ta pasel ta yutil ja'male. Awil jul ta ko'tan spasel te sbabeyal jlok'ombae. Ja' jich a lok' ku'un ini te sbabeyal jlok'ombae:

La kabe yil muk'ul ants winiketik te binti la jbone, sok la jojk'obe teme ya xiwik yu'une.

"¿Bin wan yu'un te k'an xiwteswanuk jun pixjolole?" xchi la sjak'bonik.

Te jlok'ombae ma' pixjololuk. Ja'me jkojt muk'ul j'uch chan yakal sbik'bel koel jkojt tsemen. Awil la jbon binti yilel te yutil xch'ujt te chane, yu'un jich ya sna'beyik swenta a te ants winiketike. Te muk'ul ch'ich' bak'etetike joy ora sk'anik jajtaltesbeyel ta jk'axel. Te xchebal jlok'ombae jich a lok' ini:

Te muk'ul ants winiketike la skomonik ta yijkitayel slok'tayel te muk'ul charetike, manchuk jamal manchuk makal xch'ujt, sok ja'laj lek te yakuk kak' ko'tan ta nopjun, ta snopel geografía, historia, ajtal soklaj ts'ibajel. Ja' jich ini, k'alal aytonax wakeb kabilal ae, la kijkita jilel te t'ujbil a'telil yu'un bonbajele. Melel xchebet a jil ko'tan yu'un te bit'il ma' mulanot sbabeyal sok xchebal jlok'ombae. Te muk'ul ants winiketike ma'yuk binti x'och ta sjol yo'tanik ta stukeliknax, ja' yu'un wokol ya yilik te alnich' anetik ta xcholel jun, cheb, oxeb welta.

Ja' jich te la jnop yan a'tel, ja' tey a te la jnop stijel xulem tak'in. Ayix jtebuk wilemon ta spamlejal balumilal. Melel, bayel la skoltayon te geografía la jnope, jich ya xju' ku'un sna'tiklanbeyel sba lum k'inaletik; manchuk yanax jmaj ta k'eluyel, oranax ya jtaj ta na'el teme ja' yakal jwiluntabel China o Arizona. Ja' meto melel muk' sk'oplal, ja'to xan a teme ay mach'a ya xch'ay ta ajk'abale.

Ta xch'ixil jkuxlejal k'ax bayel jtaoj jba sok mach'atik wen p'ij ya skuy sbaik. Bayel kuxinemon sok te muk'ul ants winiketike, melel nopolnax jna'beyej sbaik; axan ja' into ma' teyuk lek ya kilbe stalelik a.

K'alal ay jtaoj jba sok mach'a p'ij sjol yilel, ya kabe yil te sbabeyal jlok'omba, joy ora kich'oj. Talem ta ko'tan yilel teme melel ay sp'ijile, axan spisil ora jich ya yalik: "Ja' jun pixjolol". Awil ma xkalbeyix a te binti muk' sk'oplal ku'une, jich bit'il j'uch chanetik, muk'ul t'ujbil te'ak'etik sok ek'etik. Jich te wa'ye yame jpaj jba jtalel sok, ja'nax ya x'ochon ta k'op yu'un te binti muk' sk'oplal ta site, jich bit'il swenta tak'in, muk'ul beibaetik, sk'u' spak' jk'ulejetik sok euk swenta política. Jich yu'un, te muk'ul ants winik ini, wen tse'el yo'tan ya xjil, melel ya skuyon ta p'ijil winikon ek.

II

Jich a kuxinon ini, jtukelnax ayon, ma'yuk mach'a ju' la ka'iy k'op sok ta smeletil, ja'to aytonax wakeb jabil k'alal ts'i'laj jxulem tak'in ta muk'ul jojchol k'inal Sahara sbiil. Ay binti ts'i'laj ta smotoril te jxulem tak'ine. Ma'yuk joy a te wa'ye, ja' yu'un jtukel a och jmeltsa'an, manchuk wokol laj kil spasel. Jo'one tey yakal jnopbel a teme ya sujton tale o teme tey ya xlajon ae, melel jtebnax kich'oj ka'al, ja'nax tik' ya kuch' ta waxakeb k'ajk'al a.

Ta sbabeyal ajk'abale, wayon ta ji', melel jojchol k'inal ta jyalel te banti ayone, bayel k'ajk'al sbejlal te banti ay naetike. Nopaik awil te xcham ko'tan yu'un ta sakubel k'inal k'alal ay mach'a k'unax la stijon jajchel, jich la yalbon:

- ¡Awokoluk, bonbon jkojtuk ala tumin chij!
- ¿Bin a?
- ¡Bonbon jkojtuk ala tumin chij!

Toj lijkkel a wilon jajchel, la jk'utilan jsit sok la jk'elulan k'inal. La jta ta ilel jtul tut kerem, jchajpnax yilel, tojnax yakal sk'elubelon. Tey in meto kabeyex awilik jun leknax slok'omba ju' ku'un spasel ta stojol; melel jna'oj te binti la jbone ma' jun pajaluk st'ujbilal sok te mero

tut kereme. Axan ma' jmuluk, ja' ta skaj te muk'ul ch'ich' bak'etetik la xchebajtesbonik ko'tan ta snopel bonbajel k'alal aytonax wakeb kabilal ae; ja'tonax jnopo j sbonel j'uch chanetik a te banti jamal sok te banti makal xch'ujte.

Chamnax ko'tan la jk'eluy te mach'a esmaj talele. Mame ch'ayuk ta ko'tantik te k'ax namal ayon ta yolil jojchol k'inal. Jich euk te tut kereme maba ch'ayem yilel, chikan te bit'il maba luben, ma'yuk swi'nal, stakin ti'il, ni ma'yuk xiwel. Ma' jichuk yilel bit'il jtul tut kerem ch'ayem ta yolil jojchol k'inal. Patil, k'alal ju' ku'un k'ope, la jojk'obe:

— Axan... ¿ja'ate binti ya apas li' ini?

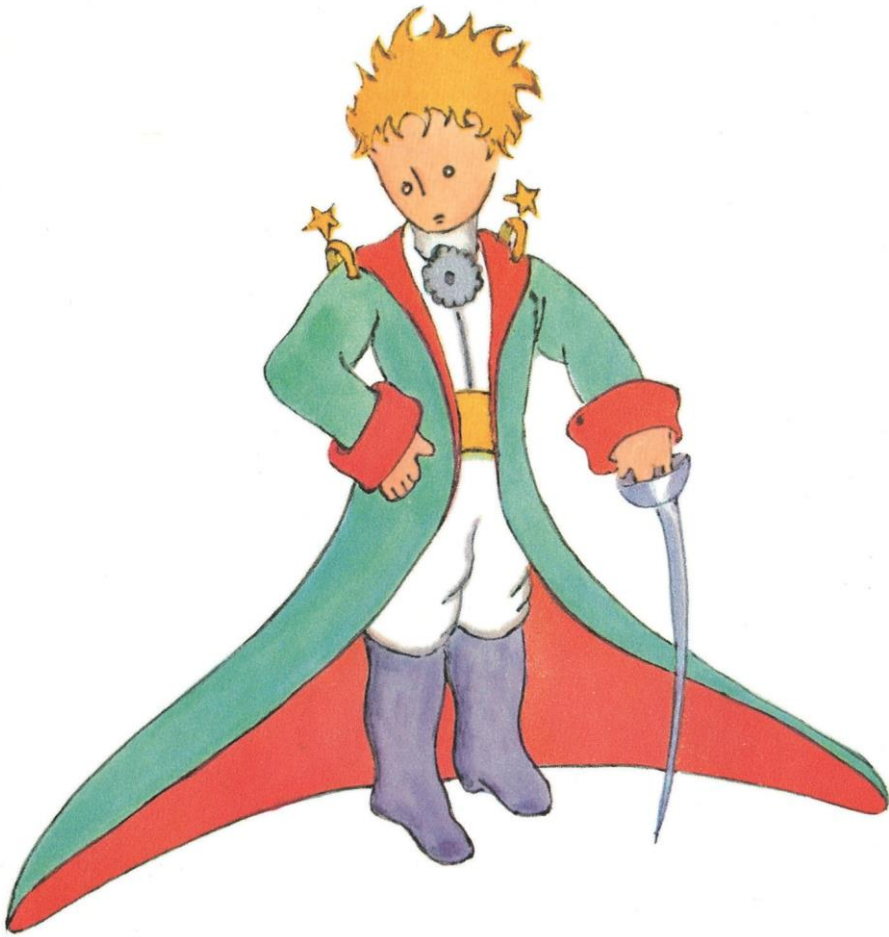
Jich in meto, k'unax sk'op la yal xchajk'ol, jichuk binti muk' sk'oplal yu'un:

— ¡Awokoluk... bonbon jkojtuk ala tumin chij!

Teme ay binti muk' ma jna'betik bin sk'an ya yale, aynix ma xju' ya jnak jbajtik. Manchuk me yakal jxi'bel lajel ta takin ti'il ta yolil jojchol k'inal, la jlok'es jxejt' jun sok jch'ix bonojibal. Jul ta jol te ja'nax jnopo j geografia, historia, ajtal sok ts'ibajel, jich yu'un la kalbe te tut kerem (sok jteb slab ko'tan) te ma jna' bonbajele.

— Ma'yuk binti spas, ¡bonbon jkojtuk ala tumin chij!

Kome ma'yuk banti jbonoj jkojtuk a te ala tumin chije, la jcha'pas jun lok'ombail te jnopo j spasel ae, ja' bi, ja' te j'uch chan te makal xch'ujte. Xchamnax ko'tan yu'un k'alal la ka'iy te binti laj yale:

Tey in meto kabeyex awilik jun leknax slok'omba ju' ku'un spasel ta stojol.

— ;Ma'uk, ma'uk! Ma jk'an jkojt tsemen ta yutil xch'ujt chan. Xiweltik sba te chane, axan jich euk te tsemene k'ax muk' yawil ya sk'an. Ta lum k'inal banti kuxulone, lom tut te biluketik tey ae. Jk'an jkojt ala tumin chij.

;Awokoluk, bonbon jkojtuk ala tumin chij!

La jpas jkojt ala tumin chij. Wen leknax la sk'eluy, patil la yal:

— Ja' ini bayel xchamel. Awokoluk pasame yan.

La jbon jkojt xan:

Te tut kereme, la yil te maba mero lek la jpase, ja'uk meto sok smuk'ul yo'tan la yalbon:

— Ja' ini ma' ala tumin chijuk, ja' jkojt stat tumin chij... Ila awil, ay xulub.

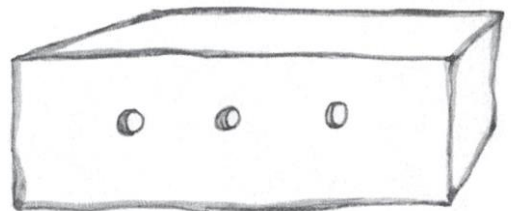
La jpas junxan lok'ombail, axan ja'nix jich la yich' nakel jich bin ut'il yantike.

— K'ax mamalix. Ya jk'an te yakuk xjalaj skuxinel ta balumilal te kala tumin chije.

Alko jajak'ix ko'tan, sok ya jk'anix x'och jkoltiklan te smotoril jxulem tak'ine, jich yu'un animaltik la jpas te lok'ombail ini, la kabe yil, sok la kalbe:

— Ja' ini ja' snail. Te ala tumin chij yakal ak'anbele, tey ay ta yutile.

Xcham ko'tan yu'un te tse'ejtiknax a bajt sit yelaw te tut kereme:
 — ¡Ja' mero jich te binti yakal jk'abel ae! ¿Bayelajbal ya swe' ak ja' ala tumin chij ini?
 — ¿Bin yu'un?
 — Yu'un ta lum k'inal banti kuxulone, spisil tutik...
 — Ah, tik'nax a. Te ala tumin chij la kabate, ja'nix jich ala tut euk. La xchiman sba ta sk'eluyel te lok'ombaile sok la yal:
 — Maba k'ax tutuk... ¡Och matiix swayel!
 Ja' jich la jna'be sba te ch'in yajwalil ek'e.

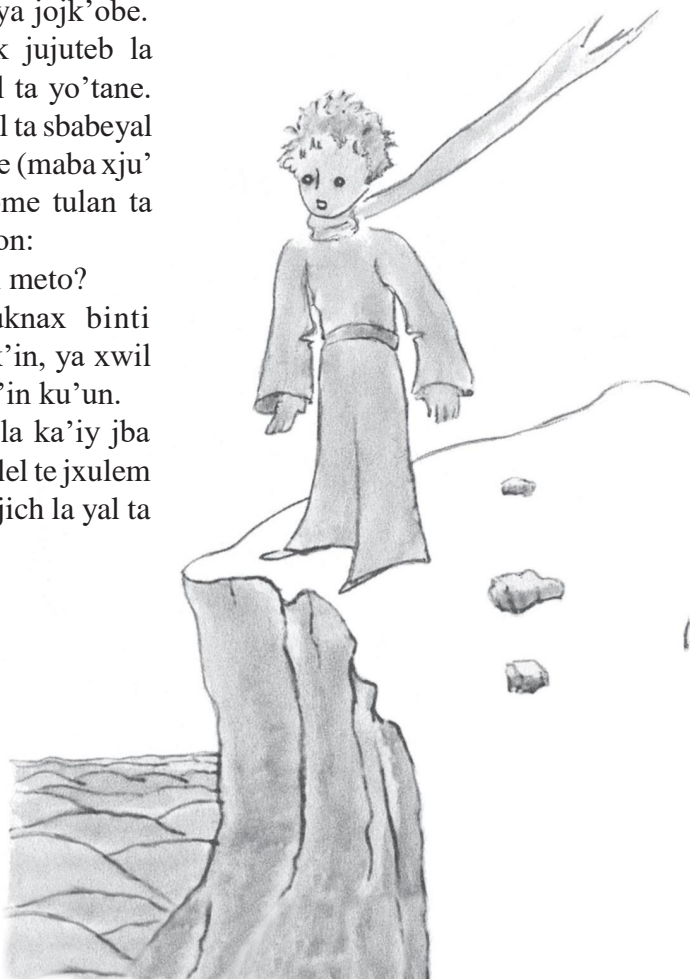
III

Bayel kajk'al a k'ax k'alal jul jna' banti jajchem talel. Ma xlanj yo'tan ta binti sjojk'oy ja'i ch'in yajwalil ek' ini, axan maba ya ya'iy stukel te binti jo'on ya jolk'obe. Aynix cha'oxp'al k'opetik jujuteb la sjajtaltesbon te binti nak'al ta yo'tane. Ja' jich ini, k'alal la sta ta ilel ta sbabeyal welta te xulem tak'in ku'une (maba xju' jbon te jxulem tak'ine, kome tulan ta pasel ya ka'iy), la sjojk'obon:

— ¿Binti jejchukil ja' in meto?

— Ja' in meto ma'yuknax binti jejchukil, ja' jun xulem tak'in, ya xwil ta ch'ulchan. Ja' xulem tak'in ku'un.

Ma'yuk mach'a jichon la ka'iy jba k'alal la kal te xju' yu'un wilel te jxulem tak'ine. Awil te tut kereme jich la yal ta aw:

— ¿Binti jich? ¿Yalemat koel ta ch'ulchan?

— Yalem, xchinax pek'el ko'tan ta sjak'beyel.

— ¡Ah, tse'ejtik sba!

Toj lijkél a och jajunel ta tse'ej, ja' meto la yabon xujt'uk slab ko'tan. Te jo'one ma jmulan teme soknax tajimal ya yilik te binti wokol xk'ot ta jtojole. Patil xchi la yalbon:

— Awil, ¿Ta ch'ulchan talemat ya'yel ek? ¿Bin sbiil te abalumilale?

Ja' in meto la sjajtaltes jtebuk te binti maba jna'be swenta ae, la jojk'obe:

— ¿Ja'ate... talemat ta yan balumilal?

Maba la sjak'bon; k'unax la snikulan te sjole yu'un yakal sk'elubel ta lek te xulem tak'in ku'une.

— Melel, sok ini, ma xju' k'ax namal banti talemat sok...

Patil jal ch'abal a jil. La slok'es ta swex te ala tumin chij la jbonbeye, tey a ch'ay yo'tan ta sk'eluyel ta lek a.

Nopaik awil jtebuk bin ut'il la xch'aybon ko'tan k'alal la yal te talem ta yan balumilal. Jich yu'un la jcha' jojk'obe:

— ¿Banti talemat abi, tut kerem? ¿Banti jilem ana? ¿Banti ak'an ya awik'bael te jtumin chije?

Jal xan ch'abal a jil, patil xchi la sjak'bon talel:

— K'ax lek te skaxaul laj awabone, melel ya xtuun yu'un ta wayibal na ta ajk'abal.

— ¡Ah melemnix stukel a te wa'ye! Teme lek atalel ya awak'abae, ya kabat jlijkkuk ch'ajan sok jch'ix te' yu'un tey ya achuk ta k'ajk'alel a.

Te ch'in yajwalil ek' ta tut balumilal B 612.

— ¿Ya jchuk? ¿Mero yan apensar a!
— Teme maba ya achuke, ya x'an bael ta bayuknax sok ma sujtitx talel...

Och ta tse'ej te tut kereme.

— ¿Axan banti ya xbajt awal?

— Ma jna', ta bayuknax.

Awil te ch'in yajwalil ek'e tojnax la yal:

— ¿Ma'yuk binti spas, lom tutnax te balumilal ku'une!

Sok la yal, sokwan jtebuk mel o'tanil:

— Bayuk a te ya xbajte, maba k'ax namal ya xk'ot.

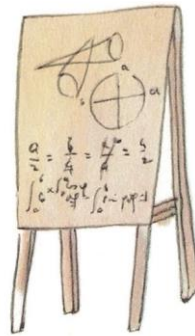
IV

Ja' jich ini ay binti yan muk' sk'oplal la jna'be swentail: te lum k'inal banti taleme, kol ma' pajaluk smuk'ul bit'il jun na.

Ja' into maba bayel cham ko'tan yu'un, meel jna'oj te aynix muk'ul balumilaetik, jich bin ut'il jch'ul balumilaltik ini, Júpiter, Marte, Venus, te ak'tiklanbilix sbiilik, axan ayxan yantik bayel tut

balumilaetik, ma xju' ta ajtayel, lom tutik, ta meel ay ma xju' ta ilel manchuk ya sk'eluyik ta jun yilujibal ek' sbiil. Ay mach'atik ya'telinejik yilel ek'etik, j'il-ek'etik sbiilik. K'alal ay jtul j'il-ek' ya sta ta ilel jun yach'il tut balumilale, ya yabe sbiilin jun ajtalil. Ya yalbe, jichuk ya kaltik: "Tut balumilal 325".

La jta ta nopel bit'il ja' tut balumilal B 612 te banti jajchem talel te ch'in yajwalil ek'e. Aylaj jtul j'il-ek', Turkia slumal, la sta ta ilel jun welta sok yilujibal ek' ayix bayel jabil.

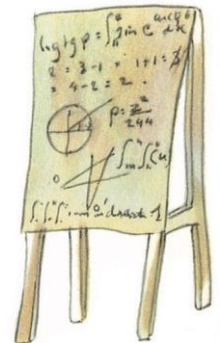
Ja' j'il-ek' ini la yak' ta na'el te binti k'ot ta ilel yu'un ta jun muk'ul tsoblej yu'un j'il-ek'etik, axan

ma'yuk mach'a la xch'uun ta skaj te lom yantik yilel sk'u' spak' slapoj ae, melel slapoj bats'il sk'u' spak' yu'un Turkia. Jich chopol stalelik te muk'ul ch'ich' bak'etetike.

Ja'uk meto, jul yorail ta na'beyel stojol te tut balumilal B 612, ta skaj jtul ajwalil ta Turkia te la sten slumal ta slapel sk'u' spak' jkaxlanetik yu'un Europa. Awil, ta yan jabil, cha'k'ot ta muk'ul tsoblej te j'il-ek' into, kome slapojix lekil sk'u' spak' jkaxlanetik, spisil ants winiketik la xch'uunikix a te bin la sjajtaltese.

Bayel binti la jcholbeyex sk'oplal ta swenta te tut balumilal B 612, sok la kalbeyex yajtalel, ja' me ta skaj te mach'atik yijix skolel ch'ich' bak'etetike. Melel, te niwak ants winiketik ya smulanik te ajtaletik. Teme ya awalbe sk'oplal jtul yach'il amolol, jk'axel ma sna'ik sjojk'oyel binti lom muk' sk'oplal, jich bit'il: "¿Binti ya'yel sk'op? ¿Binti ya smulan yixtalanel? O ¿Yalajbal smulan animal ta banti stsoboj sba pejpenetik?" Yan stukel in meto, yanax sjojk'oyik:

“¿Jayeb yabilal? ¿Jaytul yijts'in sbankiltak? ¿Jayeb yalal? ¿Jayeb tak'in ya yich' tojel te state?” Ja'nax sok ini, skuyik ta ya sna'beyikix sba a.

Teme ya kalbetik jtul muk'ul ants winik: "Ay jun wen t'ujbil na, roxox yilel spajk'ul, nichimaltik xanix, sok ay tsujmutetik ta sjolnail", ma xjul ta sjolik bin yilel st'ujbilal. Puersa ya sk'anik albeyel: "Ay laj kil jun na lom toyol stojol". Ja'nax jich wen tse'el yo'tan ya yalik: "¡Ah, ta melel k'ax t'ujbil te nae!"

Teme ya kalbetik: "Yu'un ya ana'ik a te melel kuxul te ch'in yajwalil ek'e, ya kalbeyex te ya stse'ejin, t'ujbil stalel, sok la sk'an jkojt ala tumin chij". Ma sna'beyik swenta sok ma xch'uunik. Axan te mach'a ya sk'an jkojt ala tumin chije, ya yak' ta na'el te ayanix skuxlejal ta balumilal ae. Ja'uk meto, te muk'ul ants winiketike ma xyich'otik ta muk' teme jich ya kaltike, ya yalbotik te lom stalel alnich'an ya kak' jbajtik. Yan stukul teme ya kalbetik: "te lum k'in al banti lijkem talel te ch'in yajwalil ek'e, ja' te tut balumilal B 612", tojnax xch'uunik stukul a, maba ya snakikix a. ¡Binti k'an kutik!, jna'ojtik te jichnix stalelik ae, obol sbaik. Te alnich'antike swenta x'obolaj ta stojol te muk'ul ants winiketike.

Melel, jo'otike, kome ya jna'beytik sk'oplal te kuxinele, yanax jtse'laytik te ajtaletike. Ko'taniwan te lajuk jach xcholel ja' lo'il k'op ini jich bit'il ya xjajch ta cholel namey k'opetik. Ko'tanuk la kal jich ini:

"Ta namey k'in al, kuxinla jtul ch'in yajwalil ek' ta jun tut balumilal, yo'tanla sna'bey sba jtuluk smolol..." Ja' ini ja' melel k'op k'oem ta stojol te mach'atik sna'beyik swenta kuxinele. Mame jmulan teme biluknax ut'il ya yilik te jun ya jts'ibaye.

K'alal ya xjul ta jol te jmolole, ya jmel ko'tan yu'un. Wakebix jabil sujtel bael, yich'oj bael yala tumin chij; teme ya jts'ibaybe sk'oplal li'to, yu'un jk'an ya jultes ta ko'tan ta lek. Melel t'ujbilnax sba teme ay jtul kamiketike, teme ya xch'ay ta ko'tantike, ya kich'betik stalel te muk'ul ants winiketik te ja'nax baem yo'tanik ta ajtaletik. Yu'un maba xk'ot ta jtojol a ini, la jmanix bayel bonojibaletik.

Ta kabilal ini, wokol ya kak' ko'tan ta spasel lok'ombaetik, ja'to xan a teme ta spasil jkuxlejal ja'nax jpasoj j'uch chanetik te banti jamal

sok te banti makal xch'ujte, k'alal aytonax wakeb kabilal ae. Ya kabe yipal spasel slok'ombail, ko'tanuk te wen jichuknax yilel ya xlok'e, manchuk me ma jna' teme leknax ya xlok' ta pasel ku'une. Aywan banti lek sok banti ma' lek ya xlok'. Yanix xch'ay ta ko'tan jtebuk bin ut'il ta bonel te sbak'etale; li'i, lom toyol yilel sbak'etal te ch'in yajwalil ek'e, yan stukel te lum ine k'ax ch'in snajtil lok'em ta bonel. Maba xjulix ta jol ta lek bin yilel te sk'u' spak'e. Xch'aych'un ko'tan, jujubael leknax ya xlok' axan ma' spisiluk ora. Ayniwan maba xjul ta jol spisil te bitik ch'in muk' sk'oplale, axan ch'aybonikme jmul ta awo'tanik, melez maba smulan binti lek ya xcholtiklan te jtut jmolol ae.

Lajwan skuy ta jun pajal jtalel sok, axan te jo'one, ma jna' yilel jkojt ala tumin chij ta yutil skaxaule. Melez pajalwanix jtalel sok te niwak ch'ich' bak'etetike. Mamalubonwanix.

V

Jujun k'ajk'al, jujuteb och jnopbe swentail te tut balumilal yu'un te ch'in yajwalil ek'e, te bin ut'il lok' bael tey ae, soknix ek te banti k'ax bael ta beumal. Ja' jich ini, ta yoxebal k'ajk'al, la jna'be sk'oplal te yaxte'etike.

Ja'nix ta swenta ek te ala tumin chije, mel o'tantik ay yu'un te ch'in yajwalil ek'e, ja' yu'un la sjojk'obon:

- ¿Melelbal te ya swe' bik'tal ja'maletik te tumin chijetike?
- Melez meto.
- Ah, ay stse'elil ko'tan yu'un.

Maba la jna'be swenta bin yu'un te muk' sk'oplal ya ya'iy teme ya swe' ja'maletik te ala tumin chijetike. Axan te ch'in yajwalil ek'e xchi la yal:

— Awil ya swe' ya'yel euk te yaxte'etike.

La kabe sna' te yaxte'e ma' tut te'uk, meyel niwak te'etikme, pajal smuk'ul sok ch'ulnaetik, manchuk ya yik' bael bayel tsemenetik, manix k'an lajuk yu'unik ta we'el jpejt yaxte' a.

Ja'sk'oplal tsemenetik ini, tujk stse'ej yu'un te ch'in yajwalil ek'e.

— Ja'nax teme kajumkajumtik ya yak' moel sbaike...

Patil la yal sok sp'ijil yo'tan:

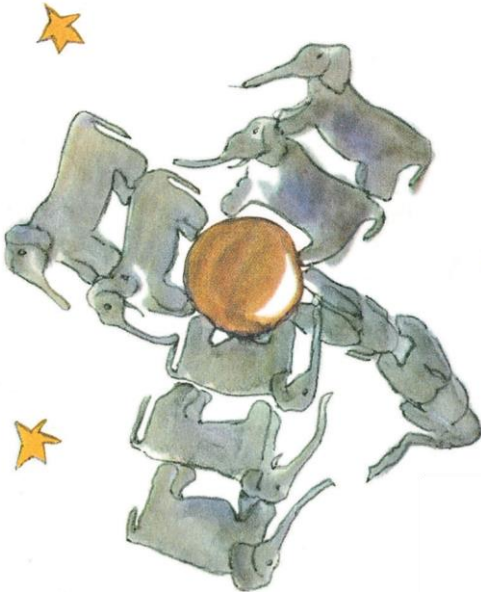
— Te yaxte'etike nail lom tut ya xch'ijik tal.

— Melelnix a. Axan... ¿Bin stuul awu'un te ya ak'an swe' yaxte' te tumin chijetik awu'une?

La yalbon: “¿Bin ma'uk!”, skuywan ta wen chikan sk'oplal te binti la yale. Wokol k'ot ta nopel ku'un ta jtukelnax ja'i sk'oplal ini.

Ta tut balumilal banti talem te ch'in yajwalil ek'e, jich bin ut'il ta spisil balumilaletik, ay banti lek sok maba lek ja'maletik, sok xcha'chajpal ya yak' sbak'. Te sbak' lekil ja'male, ya yak' lekil ja'maletik, jich euk te sbak' chopol ja'male, chopol ja'mal ya xch'i talel a. Te sbak' te'ak'etike mukenax ya xwayik ta ye'tal lum, ja'to banti k'alal ya xch'i jp'ijuk sok ya xkol bael yal sk'ab ta sit k'aj'al. Teme yal sk'ab jpejt itaj o teme sk'ab jpejt nichime, ja' lek te koluk baele. Yan stukel teme chopol ja'male, ja' lek ya yich' bulel ta oranax. Te slum sk'inalel te stut balumilal te ch'in yajwalil ek'e meyel nojel

ta sbak' yaxte'; teme maba la yich' bulel lok'el k'alal ch'ielto ae, ya smak spamlejal te balumilale, ya sjotikla sok yisim; teme lom tut te balumilale sok ja' bayel te yaxte'etike, yame xju' ya sts'omesinik ta jyalel.

“Lek ilel ya sk’an”, xchi la yalbon ta patil te ch’in yajwalil ek’e. K’alal xlaj ko’tantik ta atimal ta sakubel k’inale, sk’an pokel euk te tut balumilale. Yame sk’an bulel lok’el te yaxte’etik teme chiknajix ta ilel a te ma’ nichimuke, melel jun pajal yilelik teme tutiktoe. Maba wokol, ja’nax jal ta pasel.

Te ch'in yajwalil ek'e la yabon jpas jun t'ujbil lok'ombail yu'unlaj ya sna'beyik swenta ta lek a te alnich'metik ta jlumale. "Teme ay ya xbajtik ta beumale, xchi la yalbon, ja' into bayel ya xtuun yu'unik. Baeltik ma'yuk binti spas teme ya jkejchantik jilel jtebuk te ka'teltike; axan teme ja' ya kalbetik sk'oplal te yaxte', mame lekuk stukel teme jichnax ya jkejchantik jilele. Jo'on ay jna'beyej sba jun balumilal, tey a kuxin jtul ch'ajil winik a te ch'ay ta yo'tan sbulel oxpejt ala yaxte'etik."

La jch'uun te bin la yalbon te ch'in yajwalil ek'e, la jpas te lok'ombaile. Ma jmulan yak'el ko'tan ta komaw, axan kome ma'yuk mach'a sna'be swenta te lom xiweltiknax sba te yaxte'etike, swentame ya kal ta jamal ja' k'opetik ini: "iAlnich'metik, ilame abaik ta stojol te yaxte'etike!". Bayel a a'tejon ta spasel ja' lok'ombail ini, yu'un yakuk skanantay sbaik a te jmololtak ta stojol te wokolil ini. Melel muk' sk'oplal ta nopel ini.

Ayniwan mach'a sk'an sjojk'oy bin yu'un te maba la jpas xan yantik t'ujbil lok'ombail jich bin ut'il yaxte'etik ini. Ja' meto maba tulan ta sutel: k'alal la jpas slok'ombail yaxte', melel yu'unix muk' sk'oplal ta pasel la ka'iy stukel a, tame ayuk mach'a ay ta wokol tey a.

Yaxte'etik.

VI

¡Ay!, ¡tut ch'in molol, k'un'k'un och jna'be swenta te mel o'tantik akuxlejale. K'ax jal ja'nax awak'oj awo'tan ta yilel a te st'ujbilal stibiltayel k'inale. Ja' into la jna'be sk'oplal te k'alal laj awalbon ta xchanebal k'ajk'al:

- Bayel ya jmulan yilel junuk smalib k'ajk'al. Kon kiltik junuk.
- Sk'an ya jmaliytik.
- ¿Binti wan te ya jmaliytike?
- Ja' te ya xmal te k'ajk'ale.

Nail xcham awo'tan yu'un; patil ja'atnix la atse'lay aba. Xchi la awal:

- ¡Spisil ora ya jkuy ta ayon ta balumilal ku'un!

Jpisiltik jna'ojtik li' ini, teme oliltonax k'ajk'al ta Estados Unidos, ta Fransya yakalix ta malel k'ajk'al. Tik' a te j'ajk'uknax ya xk'axotik bael ta Fransya yu'un ya kiltik a te smalib k'ajk'ale, axan ma xju', lom k'ejel ay. Yan stukel ta tut balumilal awu'une, tik'nax a teme ya ajits jtebuk anaktib, ya ataix ta ilel a te smalib k'ajk'ale, ja' chikan jayeb welta ya ak'an awil.

— Jun k'ajk'al, oxeb yoxwinik welta la kil a mal k'ajk'al.

Patil, j'ajk' ta lek a, xchi la awal:

— ¿Ana'objal? K'alal teme ay bayel jmel o'tantike, leknax teme ya kiltik bin ut'il ya xmal k'ajk'ale.

— Ja' te k'alal oxeb yoxwinik welta la awal a mal k'ajk'al, ¿bayel amel o'tan a?

Axan te ch'in yajwalil ek'e maba la sjak'.

VII

Ta yo'ebal k'ajk'al, ta swentanix te ala tumin chije, la jta ta na'el junxan stalel skuxlejal te ch'in yajwalil ek'e. Tojnax lijkela sjojk'obon te binti jalix yakal snopbel talel ae:

— Teme ya swe' ja'maletik jkojt ala tumin chije, ¿yu'unixbal ya swe' euk a te nichimetike?

— Te ala tumin chijetike ya swe'ik spisil te binti ya stjajike.

— ¿Ja'nix jich ya swe' ek te nichimetik ay xch'ixale?

— Jich; ja'nix jich euk te nichimetik ay xch'ixale.

— Awil, ¿Axan binti stuulix yu'un a te xch'ixale?

Ya kal ta jamal, te jo'one maba jna'oj a. Baem ko'tan ta xchajpanel a te smotoril xulem tak'in ku'une, melez k'ax maba lek ta ilel te banti ts'i'laje. Yantoxan a, yakalix ta lajel ka'al a, bayelix yakalon ta xiwel yu'un a.

— ¿Binti stuul te xch'ixale?

Te ch'in yajwalil ek'e, ma xk'ax ta spensar teme ay ma xjak'bot te binti ya sjojk'oye. Bayel kich'oj slab ko'tan ta skaj a te maba xmeltsa'aj te xulem tak'in ku'une, la kalbe te binti nail a k'ax ta jole, yu'unax ak'a maba swen uts'inonix a.

— Ma'yuk binti stuul te ch'ixetike; yu'unax puru xchopolil yo'tan te nichimetike.

— ¡Oh!

Axan j'ajk' ta lek, xchi la yalbon sok slab yo'tan:

— ¡Ma jch'uunbat! K'un stalel te nichimetike. Ma'yuk bin chopol sna'ik spasel. Yanax sleik bin ut'il ya skoltay sbaik, awil te xch'ixale yu'un ya skoltay sba a.

Ma'yuk binti la jak'be; tey yorail yakal jnopbel ta ko'tan a: “Teme ma xmeltsa'aj into, ya jk'as koel ta jk'axel”. Te ch'in yajwalil ek'e la xch'aybon ko'tan junxan welta te ta binti yakal jnopbel ae:

— ¿Ja'ate, ya akuy te nichimetik...?

— ¡Ma'uk, ma'yuk binti jkuy! Biluknax la jak'bat yu'un ya xch'abatix a sok yu'un xju'ix ya kak' ko'tan ta spasel a te binti muk' sk'oplal a ka'iy.

Toj bael xch'ulel la ya'iy.

— ¡Muk' sk'oplal ya awal ini!

Yakal sk'elubelon a te jtsakoj martiyo, ijk'uben jk'ab yu'un yabakil te motore, sok k'ax maba t'ujbil sba ya yil te binti yakal jmeltsa'anbele.

— ¡Ya xk'opojat jichuk bin ut'il muk'ul ch'ich' bak'etetik!

K'ax bayel a k'exawon yu'un te binti la yale, axan maba kejhaj, xchi la yalbon xan:

— ¡Ma ana' k'inal! ¡Spisil ya akapxa'tiklan!

Bayel slab yo'tan a; lek la sjimulan sjol, xlichunaj ta ik' euk te xliplun sk'anal sjole.

— Ya jna'be sba jpam balumilal banti kuxul jtul tsajal winik, te jk'axel ma'yuk banti sik'oj jpejtuk nichim, ma'yuk banti sk'eluyoj junuk ek', jk'axel ma'yuk mach'a k'ux ta yo'tan. Ma'yuk binti yan spasoj, jipnax a te yajtayel bin ay yu'une. Sjunal k'ajk'al ya yal jich

bin ut'il ja'at: "¡Jo'one ja'nax ya kak' ko'tan ta spasel bin muk' sk'oplale!", ja'in meto, bayel ya stoy sba yu'un. Axan ja' meto, ma' winikuk, ¡ja' jkojt chanbalam!

— ¿Bintilaj jejchukile?

— ¡Jkojt chanbalam awa'iy!

K'ax sakalubenix sit ta skaj slab yo'tan a te ch'in yajwalil ek'e.

— K'ax bayelix jabil te ya yak' xch'ixal te nichimetike. Ja'nix jich k'ax bayelix jabil ek te ya swe' nichim te ala tumin chijetike. ¿Axan mabal muk' sk'oplal teme ya jk'antik sna'el swentail bin yu'un te maba ya skejchan yak'el xch'ixal te nichimetik teme maba ya xtuun yu'un ya skolta sbaik ae? ¿Mabal muk' sk'oplal te miltamba ya ya'iy nichimetik sok ala tumin chijetike?

¿Mabal ja'uk k'ax muk' sk'oplal ja' ini, ja'naxbal muk' sk'oplal te binti ya yajtalan jtul jujp'en tsajal winike? Teme ya jna'be sba jpejt nichim te maba pajal sok yantikxane, ja'nax kuxul ta tut balumilal ku'une, sok teme xju' ya xlajinot ta we'el yu'un jkojt ala tumin chije, ¿Mabal muk' sk'oplal abi ja' meto?

Tsajub yelaw, patil la yal xan:

— Teme ay mach'a k'ux ta yo'tan jpejt nichim ts'amal ta yolil te ipal ek'etike, tik'nax a teme ya sk'eluy te ch'ulchane, tse'el yo'tan ya xjil sok xju' xchinax ya yal: “te ay ine te jnichime, ay banti yak'oj sba...” ;Axan teme ya xlajinot ta we'el yu'un te ala tumin chije, lom k'uxme ya ya'iy, pajal sok teme xtup'lijet ya xk'ax sk'ajk'al spisil te ek'etike! ¿Axan mabal muk' sk'oplal euk ja' into?

Maba wejt binti yan la yal. Tojnax lijkel och ta ok'el. Ajk'abalix a. Kijkitayejix a te ka'tejibe; ma jwentaukix a ka'iy a te binti ts'i'lajeme, te jtakin ti'il sok te lajele. ;Ayme jun ek' ta jпам balumilal, ta lum k'inal, banti ay jtul ch'in yajwalil ek' sk'an k'uxubtayel! La jpet ta tulan sok la kalbe: “Te nichim talem ta awo'tane maba xk'ot wokol ta stojol... ya jbonbat junuk xchujkil ye te ala tumin chije, sok ya jpixtik ta binti tulan te anichime... ya...”. Maba julix ta jol binti ya kalbe xan a, bin ut'il ya jtse'elubtesbe yo'tan sok maba jul ta jol binti la jpas yu'un yakuk xtal xan slekil yo'tan ta jtojol a; k'ax ma'yuk binti jtuul la ka'iy jba. Chujkul te slumal ok'ele.

VIII

K'un la jna'be sba te nichim ine. Bayel ta chajp nichimetik a te ta tut balumilal yu'un ch'in yajwalil ek'e, junax sbonil, aynix maba muk' yawil ya sk'an sok ma'yuk mach'a ya yuts'in. K'unax ya x'esmajik lok'el ta sakubel k'inal, ta stibiltayele takijikix a. Axan te nichim ine yan stalel a, maba na'bil banti talem sts'unbal, awil te ch'in yajwalil ek'e wen tsajtabilnax la skanantay te sba yabinale, melez maba jun pajaluk yilel sok te yantik nichimetik sna'bey sba ae. Yach'ilwan jpejt yaxte' la skuy. Axan te ja'male kejhaj skolel sok och xhajpan sba yu'un ya xlok' tal snichimal. Nail la yil te ch'in yajwalil ek' bin ut'il muk' spojtsil och chiknajuk talel te nichime, tey a meto jul ta yo'tan te ay bin k'ax t'ujbil x'och esmajuk talel ae. Jal maba la yak'

ta ilel stalel te nichime, ma la yak' ta ilel te st'ujbilale, joy ora nak'al ta syaxal spojtsil. K'unk'un a och stsajtiklan sk'u' sok och slaptiklan sbonil. Maba la smulan teme tsu'ajtik sk'u' ya xchiknaj talele; ja' talem ta yo'tan te wen t'ujbilnax ya yak' sba ta ilele. Melel, wen bayel ta toyba yu'un st'ujbilal. K'ax bayel a jalaj ta xchajpanel sba! Jun sakubel k'inal, k'alal lok' tal k'ajk'al, la yak' tal sba ta ilel.

Xchi la yal ta jach'tam eal te nichim jal la xchajpan sbae:

— ¡Ay!, jajchelonto... pasbon wokol yu'un teme k'ax ch'a'wotstik jole...!

Te ch'in yajwalil ek'e maba la snak' te xcham yo'tan yu'une.

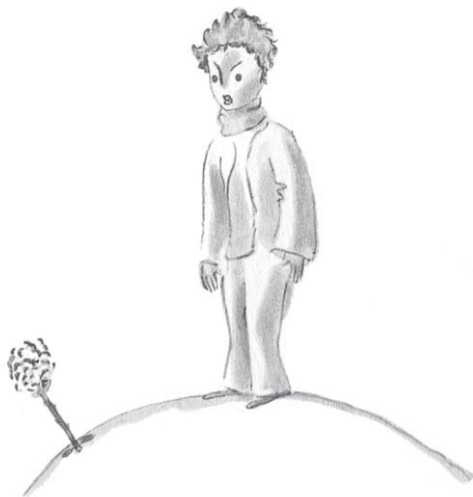
— ¡K'ax t'ujbilat!

— ¿Melel?, xchi ta sjak'el sok stse'elil yo'tan te nichime. Ja'to xan a, jun pajal a ch'ion sok te k'ajk'ale.

Te ch'in yajwalil ek'e la sta ta ilel te maba pek'el yo'tan te nichime, axan ¡ya snitbotik ko'tantik!

— Yorailwanix we'el uch'el, xchi te nichime; ayuk slekil awo'tan ta jtojole...

Te ch'in yajwalil ek'e, alko ch'ayem yo'tan, bajt sle talel ja' sok la yajts'es te nichime.

Ja' jich meto te nichime sok stoybail la yabe sk'uxul yo'tan te ch'in yajwalil ek'e. Jun k'ajk'al, xchi la yalbe te ch'in yajwalil ek' ta swenta te chanp'ij xch'ixale:

— Xju'ix ya xtal sok yejk'ach te chojetike.

— Ma'yuk chojetik ta balumilal ku'une, xchi ta sjak'el te ch'in yajwalil ek'e. Kapal a, te chojetike ma swe'ik ja'mal.

— Ma' ja'malukon te jo'one, k'unax la sjak' te nichime.

— Ch'aybon jmul ta awo'tan...

— Melel ma jxi' te chojetike, axan ya jxi' stukel te tulan ik' ya xk'axe. Aybal awu'un binti xju' ya smak jilel te ik'e?

“¿Ya xi' tulan ik'”? Obol sba te jpejt te'ak' te ma smulan ik'e, xchi ta yo'tan te ch'in yajwalil ek'e. Melel chukul stalel ja' nichim ini...”

— Ta ajk'abale, yame apotson ta lek. ¡K'ax bayel sik ta alumal! Ta banti lijkemon tale, mero t'ujbil ayinel stukel a...

Axan jul ta sjol te bak'nax nichim a jul talele, mato sna'be sba yantik balumilaletik a, ja' yu'un kejjhaj ta k'op, k'exaw yu'un te na'bot yilel te k'an ochuk ta lote. Och sk'ayin obal yu'un ay smul ya ya'iy sba ta sk'op a te ch'in yajwalil ek'e.

— ¿Axan lajbal awich' talel te smajkil ik'e?

—K'an bajt kich'talel, axan maba xkejchajat ak'oponbelon.

Cha' och wen oj'onel yu'un ya yabe xan sk'uxul yo'tan a te ch'in yajwalil ek'e.

Jich ini, manchuk sok spisil slekil yo'tan ya sk'an, te ch'in yajwalil ek'e och chebajuk yo'tan ta stojol. K'axelto xan ya yich' ta muk' te binti ya yal te nichime, manchuk me ma'yuk sk'oplal, ja' maba lek la ya'iy sba yu'un.

“Ja' lek te manchuk la kich' ta muk' te sk'ope, xchi la yalbon jun k'ajk'al. Ma stak' ts'ejchikintabeyel sk'op te nichimetike, tik'nax a teme ya jk'eluytik sok ya jsik'betik yik'e. Te jnichime xojetnax yik' ya yabe te balumilal ku'une, axan tey ora meto, ma' tik'uk ya stse'elub ko'tan a. Chopol laj ka'iy te la yal te ma xi' te chojetike, axan ja'wan lek te tse'jinukon yu'un jtebuke.

Ayto xan yan binti la yalbon a:

“¡Tey yorail a meto, ma'yuk binti la jna'be swenta! Ja' lek manchuk la kich' ta wenta te sk'ope, ja'uknax laj kich' ta wenta te bin ya spase. Ja' la yabe sbujts' jkuxlejal. ¡Ma snujp'in te lok'on ta anele! Maba la jna' yilel te slekil yo'tan nak'al ta stut lotil k'ope. ¡Bayel walak'pat stalel te nichimetike! Jo'one k'ax keremonto yu'un ya jna' sk'anel a”.

IX

Ya kal jo'one, te ch'in yajwalil ek'e, ja'malmutetik la st'un bael ta beumal te k'alal lok' bael ta anele. Ta sakubel k'inal a lok' baele, la xchajpan ta lek te tut balumilal yu'une. La skus ta lek yabakil te k'ajk'al witsetik yu'une. Aylaj cheb k'ajk'al witsetik yu'un, ja' bi, ja' te yato xch'oj lok'el k'ajk'e. Ja' ya xtuun yu'un ta sk'ixnayel swe'el yuch'el ta jujun sakubel k'inal. Ja'nix jich ay jun k'ajk'al wits tup'enix a. La skus ta lek euk in meto, melez jich ya yal: "ima jna'tik binti xk'ot ta pasal!" Teme ya yich' kusel ta lek te k'ajk'al witsetike, lom k'unax ya xtil sk'ajk'alik, ma xt'omik, jich ya xtil bin ut'il k'ajk' ta yutil na. Melez jo'otik ants winikotik ta balumilale, lom tut jchanultik yu'un ya jpok jkustik te k'ajk'al witsetik ku'untike, ja' yu'un bayel ya xk'ax jwokoltik yu'un.

Te ch'in yajwalil ek'e, mel o'tantik la sbul te cha'oxpejt xan yaxte' jilem ae. La skuy ta maba jaymel xan ya sujt talel. T'ujbilnax la ya'iy te a'tel la spas ta k'ajk'al ine. K'alal la yajts'es ta slajibal welta te nichime, k'an yabe jilel te smajkil ik'e, lom xt'om yok'el la ya'iy.

— Xboonix, xchi la yalbe te nichime.

Axan ja' meto maba la sjak'.

— Xboonix, xchi la yal jun xan welta.

Ojbaj te nichime, manchuk ma'yuk yojbal, patil xchi la yal:

La skus ta lek yabakil te k'ajk'al witsetik yu'une.

— K'ax ma'yuk jtuul la kak' jba. Ch'aybonme te jmule. Leame stse'elil awo'tan.

Xchamnax yo'tan yu'un te ma'yuk slab yo'tan a jil te nichime. Stsakoj jilel te smajkil ik'e. Maba la sna'be swenta te lamalnax yo'tan a jil te nichime.

— Melel, ya jk'angat, xchi te nichime. Jo'on ta jmul teme maba ataoj ta ilele, axan yo'tik ini ma'yukix swentail. Jichat euk, ma' la ana' k'inal jich bin ut'il jo'on. Leame stse'elil awo'tan... Ijkitaya euk te smajkil ik'e. Ma xtuunix ku'un.

— Axan, ayme ik'...

— Ma' mero ayukon ta chamel... Lek ya ya'iy jbak'etal te yik'al ajk'abale. Melel nichimon.

— Axan te chanbalametike...

— Swentanani xk'ax ku'un yilel cheb oxebuk tsujkumetik a teme ya jk'an ya jna'bey sba te pejpenetike. T'ujbilnax yilel ya yalik. Ja'tik ya xtal yula'tayonik. Melel ja'ate namalix ayat a. Yan euk te muk'ul chanbalametike, maba ya jxi', ay jch'ixal ek.

Awil la yak' ta ilel te chanp'ij xch'ixale. Patil xchi la yal xan:

— Teme ya xbaate, ma xjalajatix ta yalel. Chapalix awu'un ya xbaat, ja' yu'un baanix ta j'ochelnax.

Te nichime maba la sk'an x'ilot ta ok'el. Melel, ma'yuk mach'a jich la ya'iy sbae.

X

Nopol ay bael ta banti yawil tut balumilaetik 325, 326, 327, 328, 329 y 330. La sjach yula'tayel yu'un ayuk binti ya snop a sok ayuk binti ya yak' ta yo'tan spasel a.

Ta sbabeyale, aylaj ta kuxinel jtul muk'ul ajwalil tey a. Te muk'ul ajwalil ine, skotlejal tsaj sk'u' spak' slapoj, pasbil ta lekil snujkulel sabin, nakal ta jun t'ujbil naktajibal.

— ¡Ah!, xchi la yal ta tulan te muk'ul ajwalil k'alal la yil te ch'in yajwalil ek'e, ¡li' ay ku'untik jtul j'abatineli!

Te ch'in yajwalil ek'e la sjojk'obe sba:

— ¿Bin ut'il ya sna'bon jba a te ma'yuk banti yilojone?

Maba sna'oj a te ants winiketike spisil j'abatinel k'oemik ta stojol te muk'ul ajwaliletike.

— Jijtsan talel yu'un ya jk'eluyat ta lek a, xchi te muk'ul ajwalile, tse'el yo'tan yu'un te ay mach'a ya yabatine.

Te ch'in yajwal ek'e, la sle junuk snaktajib, axan te tut balumilale spisil makbil a ta t'ujbil sk'u' spak' te muk'ul ajwalile. Awil, tek'el a jil, axan ta skaj te lom bayel slubele, la ya'iy jajbajel.

— Te mantal li' ine ya yal te ma xju' ya awa'iy jajbajel ta jtojole, xchi te muk'ul ajwalile, ja' yu'un ma xju' ya apas jich.

— Ma' ju' ku'un skomel jba, ch'ayem yo'tan la sjak' te ch'in yajwalil ek'e, k'ax jal la ka'iy beumal sok maba wayemon...

— Teme jiche, xchi te muk'ul ajwalile, ya jpsat ta mantal abi te ya awa'iy jajbajele. Bayelix jabil ma'yuk mach'a kiloij ya ya'iy jajbajel. Bayel binti ma jna'be swenta ta stojol te jajbajele. ¡Pasa! jajbajan junxan welta. Jo'on ya jsujat.

— Ma xju'ix ku'un... k'exawonix... tsajaluben yelaw la sjak' te ch'in yajwalil ek'e.

— ¡Hm!, xchi te muk'ul ajwalile. ¡Lek ay! Ya jpsat ta mantal te jujubael ya awa'iy jajbajele, sok te jujubael ma awa'iy...

Kajkibtik a k'opoj jtebuk sok maba jun yo'tan ta ilel. Melel te muk'ul ajwalile la sk'an te yakuk x'ich'bot ta muk' smantale. Ma smulan te ma xch'uunbot sk'ope. Melel bayel yu'el ya ya'iy sba. Axan k'ax lek yo'tan, jich yu'un sok stojilal ya xpasawan ta mantale.

Teme ya jpas ta mantal, jich k'ayem ta yalel, teme ya kalbe jtul kaj'abat te yakuk xk'atp'uj ta ja'malmute sok teme maba la xch'uunbon jk'ope, mame smuluk. Melel jo'onme jmul.

— Yabal xju' ya xnaklon, xchi xiweltik la sjojk'oy te ch'in yajwalil ek'.

— Ya jpasat ta mantal te ya xnajkajate, xchi te muk'ul ajwalil, sok la stsob talel te snajtil yok t'ujbil sk'u' spak'e.

Teynix xcham yo'tan a te ch'in yajwalil ek'e. Melel lom tut te balumilal ine sok ma sna' mach'a ta stojol ya ya'iy mantale.

— Jtatic ajwalil, xchi la yalbe, ya bal xju' ay bin ya jojk'obat...

— Ya jpasat ta mantal te ayuk binti ya ajojk'obon, la suj sba ta yalel te muk'ul ajwalile.

— Jtatik ajwalil... ¿bintiwan ta stojol ya awa'iy mantale?

— Ta biluknax a, xchinax ta stojilal k'op te muk'ul ajwalile.

— ¿Ta biluknax a?

— Ta spasil meto.

Te muk'ul ajwalile la yak' ta ilel te balumilal yu'une, sok yantikxan balumilal sok ek'etik.

— ¿Ja' ta spasil in meto? xchi ta sjojk'oyel te ch'in yajwalil ek'e.

— Ta spasil in meto... jich la sjak' te muk'ul ajwalile.

Melel, ay yu'el ta sk'op ta stojol spasil biluketik sok ants winiketik.

— Axan te ek'etike yabal xch'uunbat ak'op?

— ¡Yaknax! xchi te muk'ul ajwalile. Ta oranax ya xch'uunik k'op.

Ma jmulan te jk'axunk'opetike.

Te ch'in yajwalil ek'e xchamnax yo'tan yu'un te yu'el muk'ul ajwalile. Ja'uk xanix ay yu'el jich bin ut'il in meto, jichuke mawan ja'uknax oxeb yoxwinik smalib k'ajk'al ya yil ta j'ochelnax, yawan xju' ya yil cheb xchanwinik, o jo'winik smalib k'ajk'al ta junax stibiltayel, mawan puersauk ya sjochin snaktajib te jichuke. Axan kome ay jteb smel o'tan ta skaj te laj yijkitay jilel stut balumilale, la sk'anbe te muk'ul ajwalil te binti yakal sna'nubel yo'tane:

— Ko'tan ya kil bin ut'il ya xmal k'ajk'al... pasbon stse'elil ko'tan... pasa ta mantal te yakuk xmalix bael te k'ajk'ale...

— Teme ya kalbe jtul kaj'abat te yakuk xwil bael ta jujupejt nichim jichuk jkojt pejpene, o teme ya kalbe yu'un ak'a sk'atp'un sba ta ja'malmut, sok teme maba la xch'uunbon jk'op te kaj'abate, ¿mach'awan ta smul te wa'ye, jo'on o ja' stukele?

— Ja'at amul, xchi jamal yo'tan la yal te ch'in yajwalil ek'e.

— Melelnix a. Ja'nax xju' ya jk'anbetik ta jujutul te binti melel xju' yu'un spasele, xchi la yal te muk'ul ajwalile. Jtul j'a'tejpatane swentame ay sbejlal te binti ya spase. Teme ya apasbe ta mantal spasil ants winiketik te yakuk xch'oj sba ta muk'ul ja'e, yame stij jajchel sbaik. Ja' jich te jo'one yame xju' xch'uunbonik jk'ope, kome te binti ya kale ay sbejlal ta pasel.

— ¿Awil, axan te smalib k'ajk'al jk'an ya kile? la yabe xan sna' te ch'in yajwalil ek'e, melez ma'yuk banti xch'ay ta yo'tan te binti sjojk'oye.

— Yato awil bin ut'il ya xmal k'ajk'al li' ta jts'ine. Jo'on ya jk'otes ta pasel. Ja'to teme sta yoraile, jich sk'an sbejlal te p'ijil mantalile.

— ¿Axan binwan ora ya xk'ot ta pasel meto?

— ¡Em! ¡em! xchi te muk'ul ajwalile, sok och yokliy ta ilel jpajk sjunil ajtal k'ajk'al, ¡Em! ¡em! te... jtebxan maba sta bael waxakeb ora a. Tey ya awil bin ut'il ya xch'uunbonik jmantal a.

Te ch'in yajwalil ek'e la ya'iy jajbajel. Sujtem yo'tan yu'un te maba abot yil smalib k'ajk'al. Ja' yu'un alko yakalix ta k'ojobajel k'in al la ya'iy a, la yalbe te muk'ul ajwalile:

— Ma'yukix binti yan xju' ya jpas li' ini. Ya xboonix.

— Mato xbaat, xchi te muk'ul ajwalile, melez leknax k'in al la ya'iy te ay j'abatinel yu'un. Ma xbaat. ¡Ya jsujtesat ta kaj'a'tejpatan!

— ¿Binti a'tejpatanil yu'un?

— ¡Yu'un... yu'un meltsa'anwanej!

— ¡Axan li'ini ma'yuk mach'a xju' ya jmeltsa'an!

— Ma xna'baj, xchi te muk'ul ajwalile. Mato jbeentayej spisil te jlum jk'inale. K'ax mamalonix, ya xclubon ta beel sok ma'yuk yawil banti xju' ya yich' ak'el jun beibal.

— Jo'one la kilix, xchi la yal te ch'in yajwalil ek' k'alal la snijan sba ta yilel te jejch balumilale. Ma'yuk mach'a tey ay euk a...

— Awil teme jiche ja'atnix ya atsits aba, xchi la sjak' te muk'ul ajwalile. Melez tulan ta pasel stukel. Ja' lom tulan teme jo'otiknix ya jtsits jbjatike. Teme xju' awu'un ya atsits aba atukele yu'unix melez p'ijil winikat a.

— Te jo'one, bayuknax xju' ya jtsits jba. Ma' puersauk li' ya x'ayinon ini.

— ¡Em! ¡em! xchi te muk’ul ajwalile, ya kal jo’one, ay jkojt mamal ch’o ay banti snak’oj sba ta balumilal ku’une. Ay ka’iyoj ta ajk’abal. Xju’ ya ameltsa’an. Jujubael ya apas ta mantal smilel. Jichme x’ayin ta ak’ab te skuxlejale. Axan kome jkojtnax kuxul li’ ta balumilali, swenta ya atup’bey smul yu’un maba ya xlaj a.

— Jo’one ma jmulan teme ay mach’a ya kak’ ta lajele, xchi te ch’in yajwalil ek’e, melel ja’ lek te ya xboonixe.

— Ma’uk, xchi te muk’ul ajwalile.

Axan te ch’in yajwalil ek’e, xchajpanejix spisil sbiluk yu’un ya xlok’ bael a, maba la sk’an yak’beyel smel o’tan te mamal ajwalile, xchi la yal:

— Jtatik ajwalil, teme yakuk ak’an ya awich’ ch’uunbeyel ak’ope, ja’wan lek te ayuk sbejlal te binti ya apason ta mantale. Xju’ ya awalbon te ak’a lok’ukon bael ta oranaxe. Melel, staojix yorail a kil.

Axan kome maba la sjak’ te muk’ul ajwalile, lok’ bael te ch’in yajwalil ek’e.

— Awil teme jiche yame jsujtesat ta muk’ul jtuunel ta yan lum, tojnax lijkal la yawtay te muk’ul ajwalile.

Melel k’ax muk’ul ajwalil la yak’ sba a k’opoj.

“K’ax yan stalel a te muk’ul ch’ich’bak’etetike”, xchi yakal snopbel bael te ch’in yajwalil ek’ k’alal yakal ta beel bael ae.

XI

Ta xchebal tut balumilale, tey kuxinem jtul jtoyba winik a.

— ¡Ah! ¡Ah! ¡Li' tal jtul mach'a ya xch'uuntayoni! Xchi te jtoyba winik k'alal la yil a jul talel te ch'in yajwalil ek'e. Melel, te jtoyba winiketike ya skuyik ta jch'uuntaywanej spisil te yantik ants winiketike.

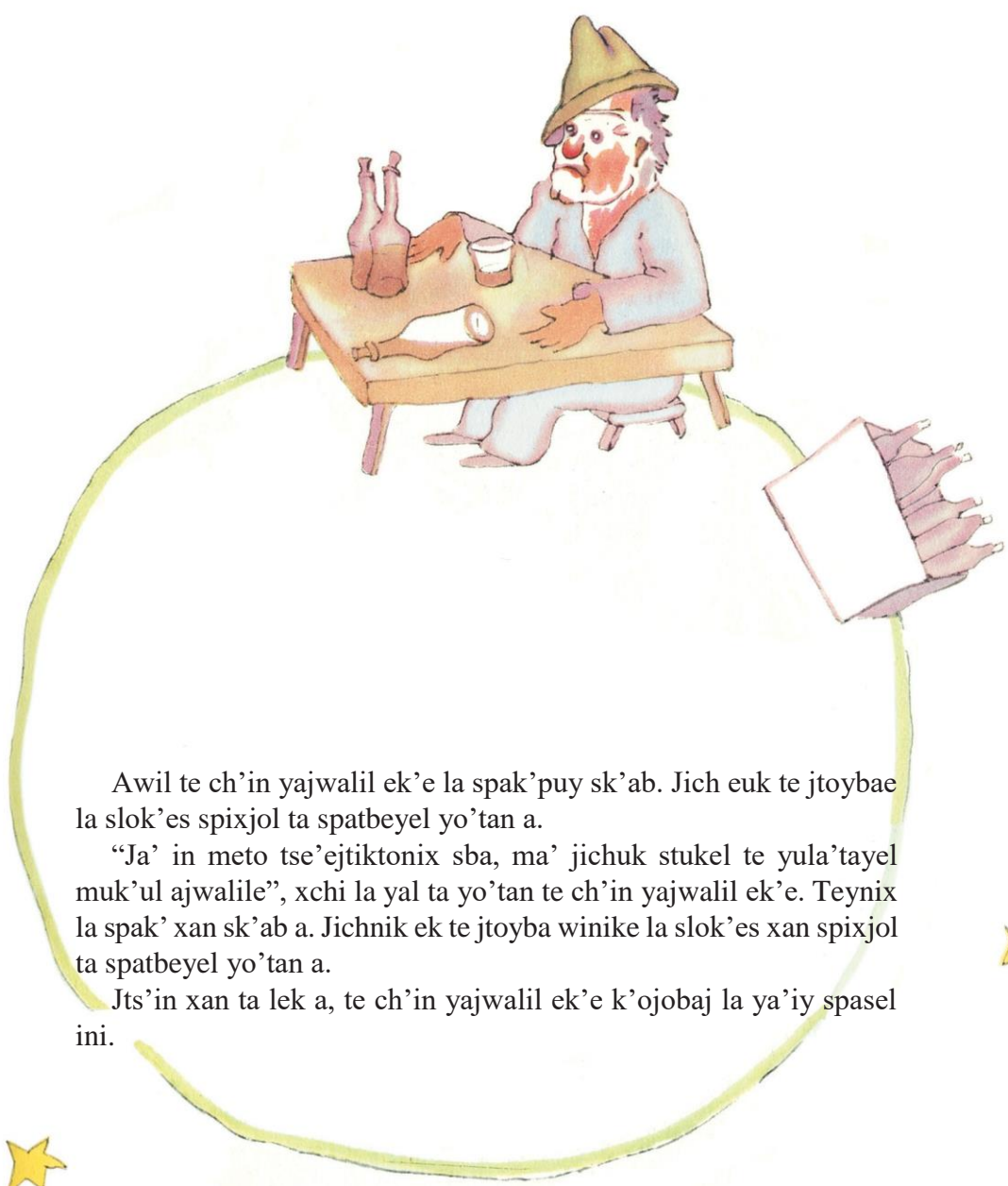
— Talonme, xchi te ch'in yajwalil ek'e.
¡Chajpnax yilel a te apixjole!

— ¡Ja' jich ya jpatbe yo'tan a te mach'atik muk'nax ya yilone! xchi te jtoybae. Ja'nax yu'un te ma'yuk mach'a xk'ax li' ini.

— ¿Bintilaj jiche? xchi te ch'in yajwalil ek'e, maba la sna'be sk'oplal.

— Pak'ame ak'ab, xchi la yal te jtoybae.

Awil te ch'in yajwalil ek'e la spak'puy sk'ab. Jich euk te jtoybae la slok'es spixjol ta spatbeyel yo'tan a.

"Ja' in meto tse'ejtiktonix sba, ma' jichuk stukel te yula'tayel muk'ul ajwalile", xchi la yal ta yo'tan te ch'in yajwalil ek'e. Teynix la spak' xan sk'ab a. Jichnik ek te jtoyba winike la slok'es xan spixjol ta spatbeyel yo'tan a.

Jts'in xan ta lek a, te ch'in yajwalil ek'e k'ojobaj la ya'iy spasel ini.

— ¿Binti xju' ta pasel yu'un ya xyal koel a te pixjolole? xchi la sjojk'oy te ch'in yajwalil ek'e.

Axan te jtoyba winike maba la ya'iy. Te jtoybaetike ja'nax ya ya'iyik k'op teme ya xtoybot sbiilike.

— Muk'nax jk'oplal ya awilon, ¿melel? la sjojk'obe te ch'in yajwalil ek'e.

— ¿Binti sk'an ya yal te muk' jk'oplaltik ya x'ilototike?

— Ja'me sk'an ya yal te ana'oj te jo'onax k'ax t'ujbil winikone, lom lek jk'u' jpak', bayel jk'ulejal sok k'ax p'ijon ta spamlejal balumilal ini.

— Axan jipnax ja'at a te kuxulat li' ta balumilal ini.

— Abon jtebuk stse'elil ko'tan, ma'yuk binti spas, ¡toybon jbiil jtebuk!

— ¡Lek ay! Muk'nax ak'oplal ya kilat, xchi te ch'in yajwalil ek'e, ma' spisluk yo'tan la yal, axan ¿bin stuul awu'un?

Tey abi, lok' bael te ch'in yajwalil ek'e.

“Yu'unix melel a, lom yan stalelik a te muk'ul ants winiketike”, jich yakal snopbel bael te tut yajwalil ek' k'alal yakal ta namijel bael ae.

XII

Te yan balumilale, tey kuxinem jtul jyakubel winik a. Ma' bayel a jalaj tey a te ch'in yajwalil ek'e, axan abot bayel mel o'tan yu'un:

— ¿Bin ya apas tey ine? la sjojk'obe te jyakubele, te mach'a ch'abal nakal ta sts'el ipal limetaetik, ay banti jochajtik sok ayto xan yantik nojelikto ta pox.

— ¡Yakal kuch'bel! nijilnax ta mexa la sjak' te jyakubele.

— ¿Bin swenta te ya awuch'e? la sjojk'oy jk'axel xan te ch'in yajwalil ek'e.

— Yu'un ya xch'ay ko'tan a.

— ¿Binti te ya ak'an xch'ay ta awo'tane? la sk'an sna'be swenta te ch'in yajwalil ek', melel lom obol sba la yil.

— Yu'un xch'ay ta ko'tan a te ya xk'exawone, la sjajtaltes te jyakubel, och xchimán sba.

— ¿Binti a te ya ak'exe? la sjojk'oy xan te ch'in yajwalil ek', meletal ta yo'tan skoltayel.

— ¡Ya xk'exawon ta ipal yakubel! xchi la sjak' te jyakubele, patil ma'yukix binti la sk'an yalel a, ch'abal a jil.

Awil te ch'in yajwalil ek'e, ch'ayem yo'tan, la sk'al k'axel sba sok yakal yalbel bael: "Maba xju'ix ta nak'el: te muk'ul ants winiketike meletal bayel, bayel jelunem stalelik".

XIII

Ta xchanebal tut balumilal tey nakal ta ayinel jtul jp'olmal winik a. Lom bayel ya'tel a, ja' jich te maba la sjach moel sjol k'alal a k'ot te ch'in yajwalil ek'e.

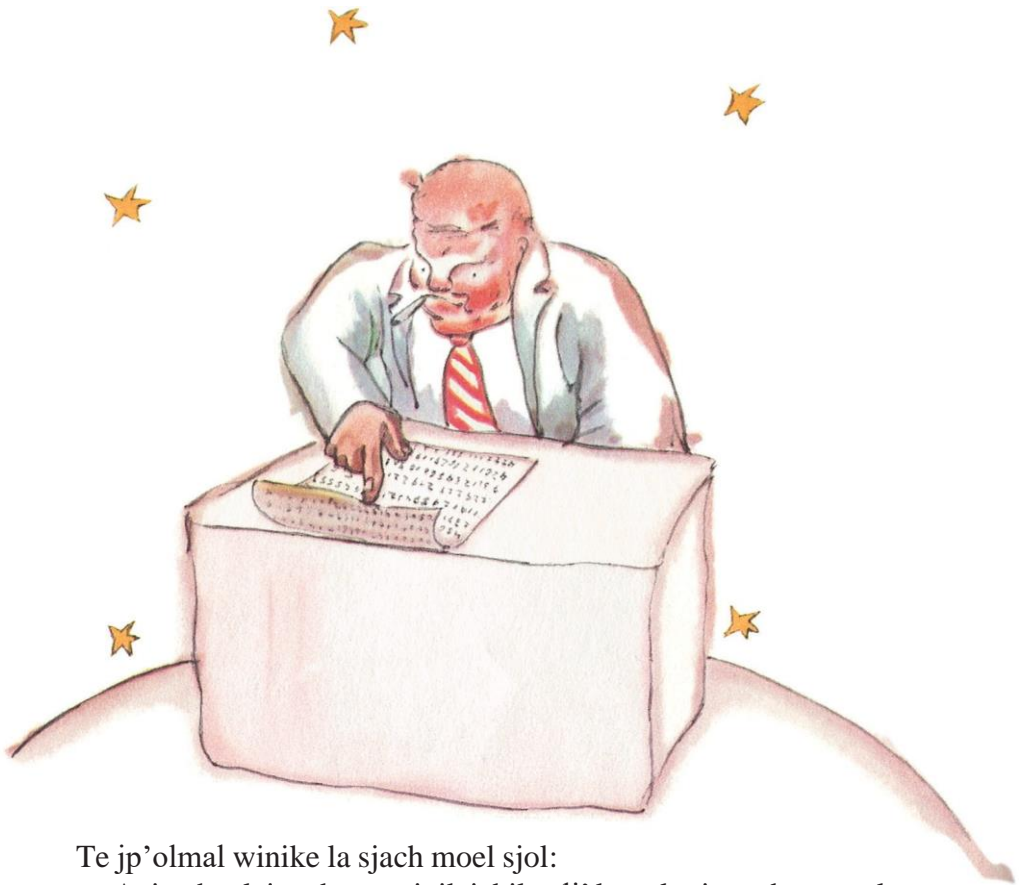
— Talonme, xchi te ch'in yajwalil ek'e. Tup'meix sk'ajk'al te amaye.

— Oxeb sok cheb, jo'eb. Jo'eb sok jukeb, lajchayeb. Lajchayeb sok oxeb, jo'lajuneb. ¡La'me! Jo'lajuneb sok jukeb, cheb xcha'winik. Cheb xcha'winik sok wakeb, waxakeb xcha'winik. Ma xju' jch'ay k'ajk'al ta stsunel. Waxakeb xcha'winik sok oxeb, bulucheb xcha'winik. ¡Joela! Ta spasil ja' ini ya yak' balunlajuneb swaxaklajunwinik sbalunlajunbajk'al.

— ¿Binti a te ay balunlajunbajk'e?

— ¿Jay? Teyto ayate? Ja' balunlajunbajk' ta... Ma jna'ix... ¡lom bayel ka'tel! ¡Meletal ja' baem ko'tan ta binti muk' sk'oplale, ma' tajimaluk yakalon! Cheb sok jo'eb, jukeb...

— ¿Binti a te ay balunlajunbajk'e?, xchi la sjojk'oy jun xan welta te ch'in yajwalil ek'e, meletal ma'yuk banti yijkitayej teme ay binti ya sjojk'oye.

Te jp'olmal winike la sjach moel sjol:

— Ayix chanlajuneb yoxwinik jabil te li' kuxuloni, oxebnax welta tuch'bilon ta binti ya jpase. Te sbabeyale, ayix cheb xcha'winik jabil, tey ora to yal koel jkojt jonon, jk'axel maba kejchaj ta pojchawetel xik', te wa'ye la xch'aybon ko'tan chaneb welta ta binti yakal kajtaybel ae. Xchebale, ayix bulucheb jabil, bayel a k'uxub jbakel. Jo'one maba ya jxach' kok jk'ab. Ma'yuk yorail ku'un ya xlok'on bael ta tek'tonel. jMa' ixta'uk yakalon jo'on! Te yoxebal weltae, jja' ini! Jich yu'un, kajtayej bael a, balunlajuneb swaxaklajunwinik...

- ¿Binti a te ay balunlajunbajk'e?
Te jp'olmal winike la sta ta nopel te maba jun yo'tan ya x'ijkitayote,
ja' yu'un sok yilinba la sjak':
- Ja' balunlajunbajk' ta bitik jejchukil jujubael xtilton ta
ch'ulchane.
- ¿Ja'bal te usetike?
— Ma'uk a, ay bitik tutik sts'abts'un yilel.
— ¿Ja'bal te chanul chabetike?
— Ma'uk. Ay bitik sts'abts'un yelaw ya yabe swayich sok xch'ay
yo'tan yu'un te ch'ajil ach'ix keremetike. ¿Jo'one muk' sk'oplal te
ka'tele! ¿Ma jch'ay jk'ajk'al ta wayich!
- Ah, ¿ek'etikbal?
— Ja' meto, ek'etik.
— ¿Ja'ate binti apas sok balunlajunbajk' ek'etike?
— Balunlajuneb swaxaklajunwinik sbalunlajunbajk'al ta ek'etik.
Ts'akalnax ya kal. Muk' sk'oplal te ka'tele.
- ¿Axan binti ya apas sok into?
— ¿Binti ya jpas sok?
— Jich, ¿binti ya apas sok?
— Ma'yuk. Ku'uninej.
— ¿Awu'uninej te ek'etike? ¿Ja'at awu'un?
— Ja', jo'on ku'un.
— Axan jo'one, ay kiloj jtul muk'ul ajwalil mach'a...
— Te muk'ul ajwaliletike ma'yuk binti ya yu'uninik. Ja'nax ya
yak'ik mantal. Ma' pajaluk sok.
- ¿Axan binti stuul yu'uninel ek'etike?
— Yu'un ya xk'atp'ujon ta jk'u lej a.
— ¿Axan binti stuul te k'u lejale?
— Ya xtuun ku'un ta smanel yan ek'etik a, teme ay mach'a ya stae.

“Ja’ winik ini pajal snopojel sok te jyakubele”, xchi la yal ta yo’tan te ch’in yajwalil ek’e.

Patil la sjojk’oy junxan welta:

— ¿Bin ut’il xju’ ta u’uninel te ek’etike?

— ¿Mach’a yu’un jich abi? xchinax ilinem la sjak’ te jp’olmal winike.

— Ma jna’. Ma’yuk mach’a yajwal.

— Awil teme jiche, jo’on ku’un, yu’un jo’on nail jul ta jol yu’uninel.

— ¿Tik’naxbal a te wa’ye?

— ¡Yu’unix jich a! Teme ya ata jp’ij t’ujbil ton te toyol stojol sok ma’yuk yajwale, ja’atme ya awu’unin. Teme ya ata jpam k’inal te ma’yuk mach’a yu’une, ja’at ya xjil ta ak’ab abi. Teme ja’at nail ya xjul jun p’ijilal ta ajole, ya achajpanbe sjunil, ja’at awu’un. Awil te ek’etike, jo’on ku’un, kome ma’yuk mach’a yan la snop yu’uninel.

— Lek ay, xchi te ch’in yajwalil ek’e. ¿Axan binti ya apas sok te ek’etike?

— Ya jwentain. Ya kajtay, ya jcha’ ajtay jun cheb oxeb welta, xchi la sjak’ te jp’olmal winike. Tulan. Axan jo’one ja’nax ya jpas binti muk’ sk’oplal.

Te ch’in yajwalil ek’e maba jun yo’tan a jil, awil la yal xan:

— Jo’one ay jun spojtsil jnuk’, xju’ ya jpots jnuk’ a sok ya kich’ bael. Jichnix euk, teme ay jpejt jnichime, xju’ ya jxot’ sok ya kich’ bael. Axan ja’ate ma xpas ya awich’ bael te ek’etike.

— Ma’uk stukel a, axan xpas ya kak’ ta jun yawil tak’in.

— ¿Binti sk’an ya yal ine?

— Sk’an a yal te xju’ ya jts’ibay ta jpajk jun jayeb te ek’etik ay ku’une. Patil ya jk’ej sjunil sok ya jmak ta lek.

— ¿Jipnax a te wa’ye?

— ¡Tik’nax a!

“Te wa’ye tse’ejtiknax sba”, xchi la snop te ch’in yajwalil ek’e. T’ujbilnax ta nopel te wa’ye. Axan maba muk’ sk’oplal ta a’yel”.

Melel te ch’in yajwalil ek’e yan binti snopoj ta stojol a te binti muk’ sk’oplal ta alele, ma spaj te binti ya snop muk’ul ants winiketike.

— Jo’one, xchito xan la yal, ay jpejt jnichim, ya kajts’es jujun k’ajk’al. Ja’nix jich ay oxeb k’ajk’al wits ku’un, ya jpok jkus ta jujun cheb oxeb k’ajk’al. Ya jkanantay euk te banti tup’enix sk’ajk’ale, melel ma’yuk mach’a sna’ bin xk’ot ta pasel. Teme ku’unineje, ja’ slekil yutsil te k’ajk’al wits ku’une, ja’ slekil yutsil te jnichime. Axan ja’ate, ma’yuk binti xtuunat yu’un a te ek’etike.

Te jp’olmal winike la sje’ ye, axan ma la sta binti ya yal, tey abi, lok’ bael te ch’in yajwalil ek’e.

“Yu’unix melel a, k’ax yan stalelik a te muk’ul ants winiketike”, xchinax la yal, sok been xan bael.

XIV

Te yo’ebal balumilale, lom yan yilel a. Ja’ lom ch’in ta spisil yantik. Tik’nax ya x’och jun kantil sok jtul jtsun kantil a. Te ch’in yajwalil ek’e maba la sna’be sk’oplal binti stuul te tojol tey ay jun kantil sok jtul jtsun kantil ae, ta ch’ulchan, ta jun balumilal banti ma’yuk naetik sok ma’yuk mach’a xkuxin tey a. Axan jich la snop a:

“Ma’yukniwan stuul te ya’tel ja’ winik ini. Axan aynix jtebuk stuul a, ma’ jichuk te muk’ul ajwalile, jtoyba winike, jp’olmal winike soknix euk te jyakubele. Melel te ya’tel te jtsun kantil ini, aytonix jtebuk swentail. K’alal ya stsun skantil, ja’ pajal sok bin ut’il ya x’esmaj jun ek’ o bin ut’il ya xt’om jpejt nichim. K’alal teme ya stup’ skantile, ya xway te nichim sok te ek’e. Melel t’ujbil te a’tel into. Aynax stuul, kome t’ujbilnax sba ta ilel.

K'alal k'ote, leknox la spatbe yo'tan te jtsun kantile:

— Talonme. ¿Bin yu'un lajelto atop'bel te akantile?

— La'me. Jich ay te mantale, xchi la sjak' te jtsun kantile.

— ¿Binti jejchukil te mantale?

— Stup'el te kantile. ¡Jjk'ubix!

La stsun yan welta.

— Awil ¿Binti yu'unix a te laj acha' tsune?

— Jich ay mantal, xchi la sjak' te jtsun kantile.

— Ma jna'be swenta, xchi te ch'in yajwalil ek'e.

— Ma'yuk binti ay ta na'beyel sk'oplal, xchi te jtsun kantile. Te mantale, mantalme. ¡Ich'a spatil awo'tan, sakubix k'inal!

La stup'jk'axel xan te kantile.

Patil la skus stiba sok jpajk tsajal pak'.

— K'ax wokol te ka'tele. Te nameye aytonix swentail a. Ya jtup' ta sab a te kantile sok ya jtsun ta stibiltayel a. Sjunal k'ajk'al ya jkux ko'tan a sok sjunal ajk'abal ya xwayon a.

— Axan, ¿Yu'unbal la sjeltayik te mantale?

— Ma'yuk a jelon te mantale, xchi te jtsun kantile. ¡Ja' wokolil te wa'ye! Ja' jujun jabil ya xtulanij bin ut'il ya sutp'in sba te balumilale, ¡yan stukel te mantale maba jelonem!

— ¿Axan binti spas me ine? xchi te ch'in yajwalil ek'.

— Ilawil, te balumilale junax minuto xjalaj yu'un ya sutp'in sba ta swolejal, ja' yu'un ma xyabon jkux ko'tan jtebuk. Ta jujunax minuto ya jtsun sok ya jtup' te kantile.

— ¡Tse'ejtiknax sba! Junax minuto xjalaj jun k'ajk'al ta balumilal awu'une.

K'ax wokol te ka'tele.

— Jo'one jk'axel ma'yuk binti st'ujbilal a kilbe, xchi te jtsun kantile. Ayix jun u jlijkeltik ta a'yej swenta into.

— ¿Junix u?

— Jich. Lajuneb xcha'winik minuto. ¡Lajuneb xcha'winik k'ajk'al!
¡Ajk'abalix!

Junxan welta la xcha' tsun te kantile.

Te ch'in yajwalil ek'e, k'ux la ya'iy te jtsun kantil winik te leknax ya spas ya'tele. Jul ta sjol te jalix ya snutsin ta ilel bin ut'il ya xmal k'ajk'ale, ya sjochin te snaktajib. Awil jul ta yo'tan skoltayel te jtsun kantile.

— ¿Yabal ak'an a kalbat? Jna'oj bin ut'il ya akux awo'tan teme ya ak'ane.

— Yak'el a jk'an skuxel ko'tan, xchi te jtsun kantile.

Melel, xju' ta junax yorail spasel ta lek te a'tele sok ya'yel ch'ajil jtebuk.

La yalto xan te ch'in yajwalil ek'e:

— Te balumilal awu'une lom tut, xju' ya ajoyp'in ta beentayel ta oxjejtmax okol. Ja'nax sk'an k'un ya xbeenat yu'un joy ora ya x'ayinat ta stojil k'ajk'al a. Yame xbeenat teme ya ak'an akux awo'tane... jich ya xbajt snajtil k'ajk'al te bin ut'il ya sk'an awo'tane.

— Ja' meto ma' bayeluk ya xkoltawan, xchi te jtsun kantile. Wayelme te binti bayel ya jmulane.

— Obol aba abi teme jiche, xchi te ch'in yajwalil ek'e.

— Jich, obol jba, xchi la sjak' te jtsun kantile. ¡Sakubix k'inal!

La stup' te kantile.

K'alal yakal ta beel a te ch'in yajwalil ek'e, yakal snopbel bael a: "Ja' winik ine, teme yakuk xna'bot sba yu'un te yantike, jich bin ut'il muk'ul ajwalile, jtoybae, jyakubele soknix euk te jp'olmal winike, yanime yich' nakel yu'unik. Axan jipnax a te mach'a ay swentail ya'tele. Ja'wan yu'un te jipnax a te yan binti yakal swentainbele, ma' ja'uknax yakal yilbel sba ta stukel.

Mel o'tantik la sjik' yo'tan sok la yalbe sba:

“Jipnax a te mach'a lajuk jmololin jba soke. Axan te balumilal banti kuxule lom tut. Maba tik'otik jchebaltik tey a...”

Binti la snak' jtebuk ta yo'tan, ja' te ya sna'nuy yilel bin ut'il bayel welta ya xmal k'ajk'al ta jujuts'inax.

XV

Te swakebal balumilale, lajuneb welta sk'axuntabeyej smuk'ul te yane. Tey kuxinem jtul mamal ya sts'ibay lom muk'ul junetik.

— ¡Ey! ¡tal mati jtul jbeentayej k'inal! la yal te mamal k'alal la yil a jul tal te ch'in yajwalil ek'e.

Najkaj ta mexa te ch'in yajwalil ek'e sok ujbaj jtebuk. ¡Melel k'ax bayelix ya'iybel beumal a!

— ¡Ja'ate banti lijkemat tal? la sjojk'oy te mamale.

— Binti junil ja' k'ax muk' ini? xchi la yal te ch'in yajwalil ek'e. ¿Binti ya apas li' ini?

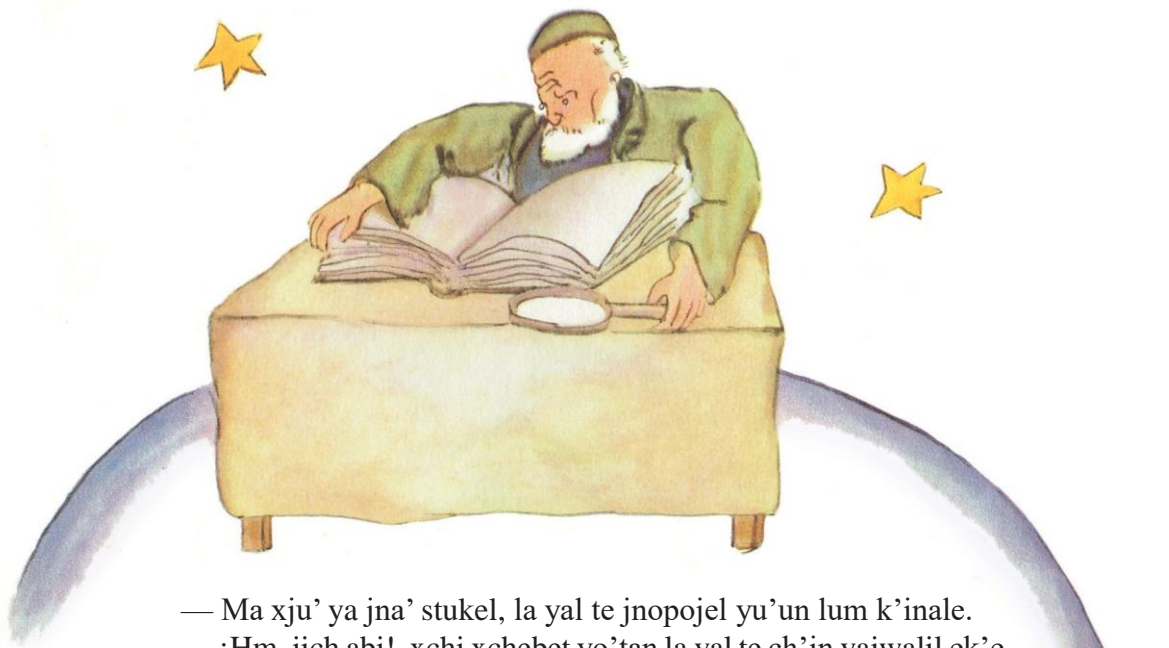
— Jo'one jnopoželon yu'un lum k'inal, xchi la sjak' te mamale.

— ¿Axan bin ya'tel te jtul jnopožel yu'un lum k'inale?

— Ja' jtul p'ijil winik ay ta swenta sna'el banti ay muk'ul nabiletik, ja'etik, muk'ul jtejklumetik, witsetik sok takin k'inaletik.

— Ja' meto t'ujbil ta a'yel, la yal te ch'in yajwalil ek'e. ¡Ja' meto, melel a'telilme! Patil te wa'ye la sk'eluy spamlejal te balumilal ine. Mato ayuk banti yiloj jпам muk'ul balumilal a.

— K'ax t'ujbil te balumilal awu'une. ¿Aybal smuk'ul nabilil?

— Ma xju' ya jna' stukel, la yal te jnopojel yu'un lum k'inale.

— ¡Hm, jich abi!, xchi xchebet yo'tan la yal te ch'in yajwalil ek'e.

¿Axan aybal muk'ul witsetik?

— Ma xju' ya jna' stukel, la xcha' al te jnopojel yu'un lum k'inale.

— ¿Aybal muk'ul jtejklum, ja'etik o takin k'inaletik?

— Ja'nix jich ma xju' ya jna' euk, la yal te jnopojel yu'un lum k'inale.

— ¡Axan ja'ate jnopojelat yu'un lum k'inal!

— ¡Melelnix a!, xchi la sjak', axan jo'one ma' jbeentayej k'inalukon. Ya sk'an ayuk bayel jbeentayej k'inaletik ku'un. Ma' ja'uk te jnopojel yu'un lum k'inal te ya xju' xbajt ta yajtayel jtejklumetik, ja'etik, witsetik, muk'ul nabiletik sok takin k'inaletike. Muk'me ya'tel te jnopojel yu'un lum k'inale, ma xju' ya xlok' ta tojo tek'tonel. Ya xjil ta yawil ya'tel. Axan tey ya xtal ilotok yu'un a te jbeentayej k'inaletike. Bayel binti ya sjojk'obey sok ya snajkan ta jun spisil te binti yilojike. Teme ay binti muk' sk'oplal ya ya'iye, ya sk'an ya xbajt yich' nopel teme tojil winik te jbeentayej k'inale.

— ¿Bin swenta te wa'ye?

— Ilawil, teme jtul jbeentayej k'inal ya xlotije, bayel ya xbajt yuts'in junetik yu'un lum k'inaletik. Ja'nix jich euk teme jtul jbeentayej k'inal bayel ya xyakube.

— ¿Bin swenta te wa'ye?, xchi jun xan welta te ch'in yajwalil ek'e.

— Yu'un te jyakubeletike, cheb binti ya yilik ta banti junax biluk ay. Awil te jnopojel yu'un lum k'inale, ya xbajt snajkan cheb witsetik banti junax ay ta smeelile.

— Ya jna'be sba jtul winik te melel ma xtuun ta jbeentayej k'inal, xchi te ch'in yajwalil ek'e.

— Jichniwan a. K'alal teme ya kiltik slekital te jbeentayej k'inale, ya yich' nopel teme melel te binti k'ot sta ta ilele.

— ¿Xbajt yich' ilel teme melele?

— Ma'uk, ja' meto k'ax tulan ta pasel stukel. Ya yich' k'anbeyel yu'un yakuk yak' senyail. Ilawil, teme la yal wejt yu'un jwol muk'ul wits, ya x'albot ak'a yich' talel muk'ul tonetik.

Toj lijkkel ay binti tal ta sjol te jnopojel yu'un lum k'inale, yu'un ay binti sk'an sna'be swenta.

— Ja'ate k'ejel mati banti lijkemat tal! ¡Ja'ate jbeentayej k'inalat! Cholame ka'iytik binti yilel te balumilal awu'une.

Te jnopojel yu'un lum k'inale la stsak sjun sok la sjosbe sni'il sts'ibujib. Te binti ya xchol jbeentayej k'inaletike nail ya yich' ts'ibayel ta ts'ibujibal te'. Patilto ya yich' najkanel sok tinta teme la yich' ak'el ta ilel te senyaile.

— ¿Binti abi? la sjojk'oy te jnopojel yu'un lum k'inale.

— Ah, te balumilal ku'une, xchi te ch'in yajwalil ek'e, ma'yuk bayel binti yik' o'tanil tey a, lom tut. Ay ku'un oxeb k'ajk'al wits, cheb yakal ta tilel, jun xane tup'en sk'ajk'al. Axan ma xna'baj.

— Ma xna' baj, xchi te jnopojel yu'un lum k'inale.

— Ja'nix jich ay jpejt jnichim.

— Maba ya jnajkantik ta jun stukel te nichimetike.

— ĶBin yu'un? ĶMelel k'ax t'ujbilitik!

— Te nichimetike kom skuxlejalik.

— ĶBin sk'an ya yal te "kom skuxlejale"?

— Te binti ya sts'ibayik te jnopojeletik yu'un lum k'inale, ja' junetik te k'ax muk' sk'oplal sok bayel sk'anel. Maba xlanj te p'ijilal yich'oje. Ma'yuk banti xkiltik jun wits ya xjelon yawil. Ma'yuk banti xkiltik xtup' ya'lel jun muk'ul nabil. Te jnopojeletik yu'un lum k'inale, ja'nax ya sts'ibayik te binti ma'yuk slajibe.

— Axan te k'ajk'al witsetik te tup'enix sk'ajk'ale, xju' ya xcha' och ta tilel, jich la stuch' k'op te ch'in yajwalil ek'e. ĶBinti sk'an ya yal te "kom skuxlejale"?

— Teme tup'en te k'ajk'al witsetik o teme yakal ta tilele, ja'nix pajal sok ta jtojoltik, xchi te jnopojel yu'un lum k'inale. Binti muk' sk'oplale, ja' te switsule. Ma'yuk bin ora ya xjelon stukel.

— Axan, Ķbinti sk'an ya yal te "kom skuxlejale"? la xcha' jojk'oy te ch'in yajwalil ek', melel ma'yuk banti ya yijkitay teme ma'xjak'bot binti ya sjojk'oye.

— Ja' sk'an ya yal te "jteb xanix sk'an slajibe".

— ĶJteb xanix sk'an slajib te jnichime?

— Yu'unix jich a.

Jteb xanix sk'an slajib te jnichime, la yal ta yo'tan te ch'in yajwalil ek'e, sok chanp'ijnax xch'ixal yu'un ya skoltay sba ta stojol a te balumilale. ĶSok k'ax stukelix jilem ku'un!

Ja' sbabeyal welta te sujt yo'tan ta skaj te la yijkitay jilel balumilal yu'une. Axan la stsak xan yip:

— ĶBinti xju' ya awalbon ya kula'tay yo'tik ini?

— Ja' te Ch'ul Balumilale, bayel binti lek ya x'alot ta stojol, xchi la sjak' te jnopojel yu'un lum k'inale.

Jich lok' bael te ch'in yajwalil ek'e, yakal sna'bel bael snichim.

XVI

Sjukebal balumilale, ja'me te Ch'ul Balumilale.

Te Ch'ul Balumilale, ma' biluknax balumilaluk. Ay bulucheb swakwinik muk'ul ajwaliletik tey a (ma xch'ay ta ko'tantik, ta melel, te ijk'al ajwaliletike), ay lajunwinik swaxaklajunbajk'al ta tul jnopojeletik yu'un lum k'inal, lajunpik ta tul jp'olmal winiketik, jukeb miyon sok olil ta tul jyakubeletik, bulucheb swaklajunwinik ta miyon jtoybaetik, sk'an ya yal te ay jo'bajk' ta miyon ta tul muk'ul ants winiketik tey ae.

Yu'un ya xjul ta ajolik binti smuk'ul a te Ch'ul Balumilale, ya kaltik te k'alal mato ayuk mach'a swejtesej a te lusil k'ajk'e, yame sk'an ayuk ta a'tel balunlajunpik ta tul jtsun kantiletik.

Wen t'ujbil ta ilel a k'alal ya yich' k'eluyel ta namal. Yakal ta ajk'ot yilel te bin ut'il ya xbeenik te jtsun kantiletike. Ja' nail ya x'och ta a'tel te jtsun kantiletik ta Ach' Selanda sok Australya. K'alal a xtil skantilik, ya xbajtik ta wayel. Patil x'och ta ajk'ot ek te jtsun kantiletik ta China sok Siberia. Tey abi, ya xch'ayik bael euk. Patil xtal yorail te jtsun kantiletik yu'un Rusia sok India. Patil yu'un Afrika sok Europa. Ta slajibalix ya xtal Alan Amerika sok Ajk'ol Amerika. Ma'yuk banti ya xch'ayik ta swenta bin ut'il ya stsun sk'ajk'ike. Melel t'ujbil ta ilel.

Ja'nax te jtsun kantiletik yu'un sjol balumilal sok yalanil balumilal ma'yuk bayel ya'tel stukelik: ja'nax cheb welta x'a'tejik ta jun jabil.

XVII

K'alal ya jk'antik te t'ujbil ya xlok' te jlo'iltike, ay jujubael ya xlotijotik jtebuk. Maba mero toj la kak' jba k'alal la kalbe swentail te jtsun kantiletike. Ja' yu'un te mach'atik ma sna'be sba te Ch'ul Balumilal ku'untike ayniwan ma' jichuk te binti ya xk'ot ta sjolike. Te ants winiketike maba muk' yawil ya smakik ta lum k'inale. Te slak'ojuknax sba ya xtejk'ajik spisil te ants winiketik te ayik ta Ch'ul Balumilale, manchuk alko stenoj sbaik, tik' ya x'ochik ta jun muk'ul k'inal banti oxpik ta jaw snajtil sok oxpik ta jaw xch'ujt. Xju' ya sbusan sbaik spisil ch'ich' bak'etetik ta yajk'olal jxejt' lum k'inal ta yolil muk'ul nabil Pasifiko.

Melel ja' ini mawan xch'uun te muk'ul ants winiketike, kome stukelik into skuyik ta wen muk' yawil ya smakik. K'ax muk' sk'opla ya ya'iy sbaik jichuk bin ut'il jpejt yaxte'. Xju' ya yich'ik albeyel te ak'a sp'isike. Ja' meto ya x'ik'bot yo'tanik yu'un, melel ya smulanik ajtal. Axan ja'ex ja'lek mame xch'ay ak'ajk'alik ta spasel ini. Ma'yuk lek stuul. Ja'ex ya ach'uunbonik jk'op.

K'alal jul ta Ch'ul Balumilal te ch'in yajwalil ek'e, xcham yo'tan yu'un te ma'yuk mach'a la yile. La skuy ta yan balumilal banti jul talel a. Tey abi, ay binti ch'okowil yilel sok xliplun xojobil spat la snik sba ta yutil ji'.

— ¡Talonme! xchi te ch'in yajwalil ek', mato sna' binti a.

— ¡La'me! la sjak' te chane.

— ¿Banti balumilalil a jul yalukon? xchi la sjojk'oy te ch'in yajwalil ek'e.

— Ta Ch'ul Balumilal, ta Afrika, xchi la sjak' te chane.

— ¡Ah!... ¿Axan ma'yuk mach'a kuxul li' ta Ch'ul Balumilali?

— Li' ini ja' te muk'ul jojchol takin k'inal. Ta muk'ul jojchol takin k'inaletike, ma'yuk mach'a kuxul tey a. Lom muk' te Ch'ul Balumilale, xchi la sjak' te chane.

Te ch'in yajwalil ek'e la snajkan sba ta yajk'olal jwol ton, la sk'eluy moel ch'ulchan sok xchi la yal:

— Ma xkil teme tilem sk'ajk'al spisil te ek'etike yu'un jujutul ya sna'be sba banti ay a te ek' yu'une. Ilawil te balumilal ku'une. Ay ta mero kajk'olaltik, axan... ¡lom namal ay!

— K'ax t'ujbil te ek' awu'une, xchi te chane. ¿Binti tal apas li' ine?

— Ay jwokol sok jpejt nichim, xchi te ch'in yajwalil ek'e.

— ¡Ah!

Xchebal ch'abal a jilik.

— ¿Banti ay te ants winiketike? xchi la sts'ak k'op te ch'in yajwalil ek'e. Jtukelnax ya ka'iy jbjatik ta jojchol takin k'inale.

— Manchuk ayotik ta yolil winiketik, ja'nix jich jtukel ya ka'iy jbjatik tey a, xchi ta yalel te chane.

Te ch'in yajwalil ek'e jal la sk'eluy te chane, patil la yalbe:

— Ja'ate jchajp atalel ta chanbalamil a, jayat jichuk bin ut'il jp'ij yal k'abal...

— ¡Axan bayel ku'el jich bin ut'il yal sk'ab jtul muk'ul ajwalil, jich la sutbe te chane.

Te ch'in yajwalil ek'e la stse'lay sok xchi la yal:

— Ma'yuk bayel awu'el yilel... ma'yuk awok... ma xju' ya awa'iy beele...

— Xju' k'ax namal ya kik'at bael, xchi la yal te chane.

La sbech' sba ta sit yok te ch'in yajwalil ek'e, jichuk jun xch'alel k'abal.

— Spisil mach'a ya jpিকে, ya jsujtes bael ta lum k'inal banti jajchem talele. Axan ja'ate ma'yuk amul sok lijkemat talel ta jun ek'...

Te ch'in yajwalil ek'e maba la sjak'.

Ja'ate jchajp atalel ta chanbalamil a, jayat jichuk bin ut'il jp'ij yal k'abal...

— Obol aba ya kilat, k'ax jteb atael li' ta tontikil lum k'inal ini. Teme ay jun k'ajk'al xk'ot ana'nuy te balumilal awu'une, xju' ya jkoltayat. Xju' ku'un...

— ¡Oh! La jna'ix swentail ta lek te binti ya awale, xchi te ch'in yajwalil ek'e. Axan ¿bin yu'un te puro chukul k'op ya xk'opojate?

— Jo'on ya jpoltiklabe swentail te k'opetike, xchi te chane. Xchebalik ch'abal a jilik.

XVIII

Te ch'in yajwalil ek'e k'ax bael a te ta jojchol takin k'inale, banti ja'nax la sta jpejt nichim. Bik'itnax snich, maba muk'sk'oplal ta ilel.

— Talonme, xchi la spatbe yo'tan te ch'in yajwalil ek'e.

— La'me, jich la sjak' te nichime.

— ¿Banti ay te ants winiketike? leknox yo'tan la sjojk'oy te ch'in yajwalil ek'e.

Te nichime ay jun k'ajk'al la yil a k'ax cha'oxtul jbeumaletik, la yal:

— ¿Ants winiketik? Ma'yuk bayel, aywan wakjuktul. Ayix bayel jabil la kiltiklan, axan jk'axel ma'yuk mach'a sna' banti xju'ik ta tajel. Bayuknox ya x'ik'tiklanotik bael ta paxyal ta ik'. Melel maba ts'unul yisimik ta lum, ja' wokolil ay ta stojolik.

— Xboonix abi teme jiche, xchi te ch'in yajwalil ek'e.

— Lek ay, baan, xchi te nichime.

XIX

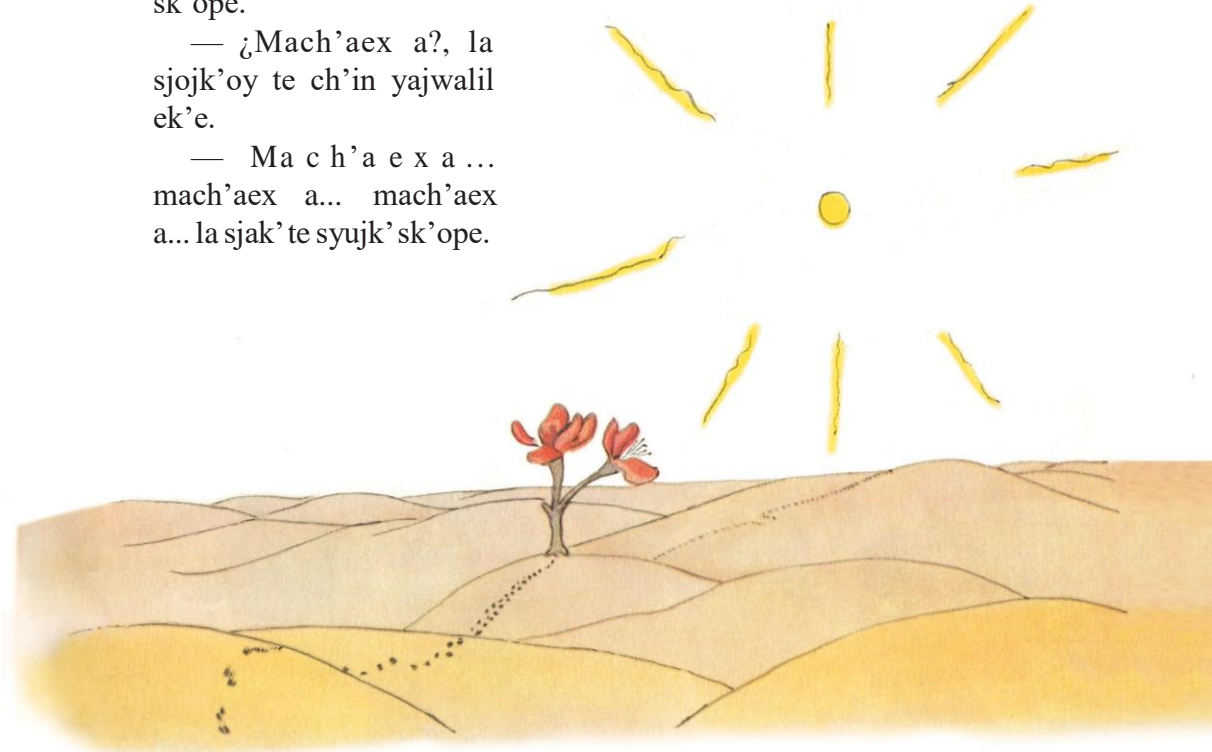
Te ch'in yajwalil ek'e mo bael k'alal ta sjol jun toyol wits. Te witsetik sna'be sba namey talel ae jipnax a te cheb k'ajk'al witsetik ta sjolnax yakan ya xk'ot snajtile sok te junxan k'ajk'al wits tup'enix sk'ajk'ale, ja' ya xtuun yu'un ta naktajibal. Te ch'in yajwalil ek'e la yal ta yo'tan: "Ta yajk'olalto jun toyol wits jich bin ut'il ini, xju' ya jta ta ilel spamal te lum k'inale sok spasil ants winiketik..." Axan bintinax la sta ta ilele jipnax a te witsetik wen ts'upajtik sni'ile.

— ¡Talonme!, xchi la yal te ch'in yajwalil ek'e, yu'un ya yil teme ay mach'a ya xjak'bot sk'o'pe.

— ¡Talonme... talonme... talonme! la sjak' te syujk' sk'o'pe.

— ¿Mach'aex a?, la sjojk'oy te ch'in yajwalil ek'e.

— Ma c h ' a e x a ...
mach'aex a... mach'aex
a... la sjak' te syujk' sk'o'pe.

— Jmololin jbajtik, jtukel ayon, xchi la yal.

— Jtukel ayon... jtukel ayon... jtukel ayon... la sjak' te syujk' sk'ope.

“¡Yan a te balumilal ini! k'ot ta nopel yu'un. Takin slumil, ts'upajtik sni'il sok chi'pik'pik'. Te ants winiketik li' ini, ma'yuk lek binti xlok' ta nopel yu'unik. Jipnax ya sna'ik p'is k'op ... Ta lum k'inal ku'une, ay jpejt jnichim a sok ja'nanix nail ya sjach k'op stukel a.”

XX

Te ch'in yajwalil ek'e, k'alal bayelix a been ta ji'etik, tonetik sok sikil k'inaletik, la sta yorail k'ot sta jun be. Axan te beetike yananix x'ik'awan bael ta sna ants winiketik a.

— ¡Talonme! xchi la yal.

K'oem ta jun nichimalk' k'inal nojel ta roxoxetik.

— ¡La'me! la sjak' te roxoxetike.

Te ch'in yajwalil ek'e la sk'elulan. Jun pajal sok te jpejt snichime.

— ¿Mach'aex a? alko xcham yo'tan la sjojk'oy.

— Roxoxonkotik, xchiik ta sjak'el te roxoxetike.

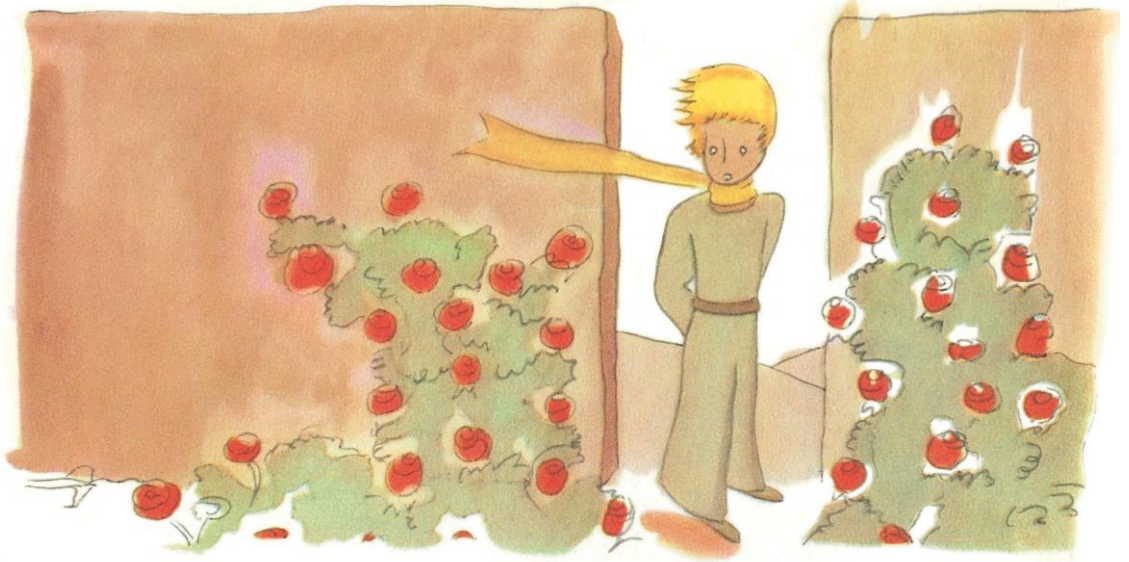
— ¡Ah! la yal te ch'in yajwalil ek'e...

Lom mel o'tantik la ya'iy sba. Melel te snichime yaloj a te ma'yuk banti ay yan nichim ta spisil swolejal balumilaletike. ¡Yo'tik ini ay k'axem ta lajunbajk' ta pejt, jun pajaliknax sok junax yawilik.

“Teme yakuk yil ja' into, la yalbe sba te ch'in yajwalil ek'e, labanbil ya ya'iy sba, bayel ya x'och ta obal sok ya sk'ayin slajel yu'un ya xk'ax a te sk'exlale. Jo'on eke yananix jk'ayin skanantayel a, melel te jnichime yaniwan xju' ya yak' sba ta lajel yu'un pajal ay jwokol ya xjilonkotik a.”

¡Yan a te balumilal ini! k'ot ta nopel yu'un. Takin slumil, ts'upajtik sni'il sok
chi'pik'pik'.

Patil la yal xan: “jk’ulej jkuyoj jba sok jpejtnax nichim, yo’tik ini ya kil te ja’nax ay ku’un jpejt roxox pajal sok spisil yantike. Ja’ meto sok te oxeb k’ajk’al wits ta sjolnax kakan ya xk’ot snajtile, june tup’enwanix sk’ajk’al ta sbajtel k’inale, mero maba muk’ ku’el ya yabon...” Pakal ta lum, jajch ta ok’el.

XXI

Awil jul talel te waxe:

— ¡Talonme! xchi te waxe.

— ¡La’mé! xchi la sjak’ sok slekil yo’tan te ch’in yajwalil ek’e, la sutp’in sba ta yilel mach’a jejchukil, axan ma’yuk mach’a la yil.

— Li’ ayoni, ta yalanil te’, xchi te k’ope.

- ¿Mach'aat a? la sjojk'oy te ch'in yajwalil ek'e. K'ax t'ujbilat...
- Waxon, xchi te waxe.
- La' ta tajimal sok jo'on, la yal te ch'in yajwalil ek'e. K'ax mel o'tantik ayon...
- Ma xju' ya xtajinon sok ja'at, xchi te waxe, maba k'aytesbilon.
- ¡Ah, ch'aybon jmul! xchi te ch'in yajwalil ek'e.
- Axan la snop ta lek, patil xchi la yal:
- ¿Binti sk'an ya yal "k'aytesele"?
- Ja'ate ma' li'uk alumali, xchi te waxe, ¿binti awokel?
- Yakal jlebel te ants winiketike, xchi ta sjak'el. ¿Binti sk'an yal "k'aytesele"?
- Te ants winiketike, xchi te waxe, ay stujk'ik sok ya xmilawanik. ¡K'ax bayel ya x'uts'inwanik! Ya sp'oltesik mutetik euk. Jipnax ja' slekilalik a. ¿Ja'ate yakalbal alebel mut?
- Ma'uk, xchi te ch'in yajwalil ek'e. Ja'nax yakal jlebel jmolol. ¿Binti sk'an yal "k'aytesele"?

— Te k'aytesele, ja' jun talelil ch'ayem ta o'tanil jtebuk, xchi te waxe. Ja' sk'an a yal te ya xjajch jna'bey jbajtike.

— ¿Binti a te ya xjajch jna'bey jbajtike?

— Jich, ilawil, xchi te waxe. Ta jtojole, ja'ate tut kerematnax pajalat sok yantik sok ma xtuunat ku'un. Ja'at euke ma xtuunon awu'un. Teme ya awilone, waxonax, pajalon sok yantik waxetik. Axan teme ya ak'aytesone, awil jchebaltik ay jtuul ya xjajch kil jbajtik. Ja'atnax muk' ak'oplal ya xbajt kilat ta spamlejal balumilal. Jo'onax muk' jk'oplal ya xbajt awilon ta spamlejal balumilal euk...

— Jajch jna'beyix swenta, xchi te ch'in yajwalil ek'e. Ay jpejt nichim... lajwan sk'aytesonix...

— Jichniwan a, xchi la sjak' te waxe. Ta lum k'inale bayel ta chajp binti xk'ot ta pasel.

— ¡Ah, ma' li'uk ta lum k'inal ini! xchi la yal te ch'in yajwalil ek'e. Te waxe la sjojk'oy:

— ¿Ta yan balumilal?

— Tey.

— ¿Ay jnutsujeletik a ta balumilal ine?

— Ma'yuk.

— ¡Leknax ta a'yel meto! ¿Ay mutetik a?

— Ma'yuk.

— ¡Bin kutik, ma'yuk binti toj ta balumilal! xchi la sjik' yo'tan te waxe.

Patil la yal:

— Jkuxlejale mero xk'ojobaj ta a'yel. Ya jnuts jti' mutetik, jich ek te winiketike ya snuts smilonik. Spisil jun pajalnax ta ilel te mutetike, sok te winiketike jun pajalikhax ta ilel ek. Awil, xk'ojobaj ayinel ya ka'iy jtebuk. Yan stukel, teme ya ak'aytesone, wen t'ujbil ya ka'iy k'inal yu'un. Te bin ut'il xchajchon awoke, ma' jun pajaluk ya xk'ot ka'iy sok bin ut'il ya xbeen yantik winiketik. Teme ya ka'iybe sbeel winiketike ya x'anon bael ta snak'el jba ta yutil lum. Yan stukel teme ja'at ya ka'iybat abeele, pajal ya xk'ot jich bin ut'il jun k'ayoj te ya

yik'on lok'el tal ta yutil jch'en. Manax ja'uk meto, ilawil, ¿ya bal ata ta ilel lum banti ts'unbil ixime? Jo'one maba ya jwe' waj, ja' yu'un ma'yuk swentail a ka'iy te ixime, ma xtuun ku'un. Ma'yuk binti ya yak'bon jna' te k'altike. Ja' ini mel o'tantik sba jtebuk. ¿Axan te ja'ate, wen xliplun ta k'an stsotsil ajol jich bin ut'il stsuk' ixim. Ja' yu'un teme laj ak'aytesone, ¿bayel ya yabon stse'elil ko'tan sk'eluyel te k'altiketike! Te stsuk' ixime, ya yabon jna'at. Sok bayel ya xbajt jmulan te sk'ayoj ik' ta yutil k'altike.

Ch'abal a jil te waxe, jal la sk'eluy te ch'in yajwalil ek'e.

— ¿Awokoluk... k'ayteson! xchi la yalbe.

— Ko'tanix ya jpas a, la sjak' te ch'in yajwalil ek', axan ma'yuk bayel sk'ajk'alel ku'un. Swenta ya jle jmololtak sok bayel binti ya jk'an jna'be sba.

— Ja'nax ya jna'betik sba ta lek te binti ya jk'aytestike, xchi te waxe. Te ants winiketike ma'yukix k'ajk'al yu'un bitik ya sna'beyik sba. Spisil pasbilix ya smanik. Axan ma'yuk ta chonel mololetik ta ch'iwich, ja' yu'un ma'yukix yamikoik. Teme ya ak'an amolole, k'ayteson.

— ¿Binti sk'an ya jpas jich wa'ie?, xchi te ch'in yajwalil ek'e.

— Yame sk'an bayel smuk'ul awo'tan, xchi la sjak' te waxe. Ta sbabeyale namal jtebuk ta jtojol ya xnajkajat ta ak. Jo'one yanax jts'e'sitayat, ja'ate ma'yuk binti ya awal, melel te k'opojele jujubael maba stojiluk binti ya yabotik jnoptik. Awil, ta jujun k'ajk'al, xju' k'un'k'un xnopijat talel ta naklej ta jts'el...

Sujt talel ta yan k'ajk'al te ch'in yajwalil ek'e.

— Ja' lek te junax yorail ya xjulate, xchi te waxe. Teme xtalat, jun yalelnax k'op ya kaltik, ta chaneb ora stibiltayel k'inale, jo'one yu'unto oxeb ora stibiltayel x'och taluk stse'elil ko'tan. K'alal xnopij bael yorail, bayeltoxan ya kich' stse'elil ko'tan a. Ta chaneb ora yawan x'ochon ta bajk'el sok maba jun ko'tan x'ayinon, jich ini xbajt jna'be swentail binti a te stse'elil o'tanile. Axan stukul teme biluknax orail ya xtalate, jo'one manix k'an jnop bin ut'il jchajpan a te ko'tane... Ja' muk' sk'oplal te binti jujun k'ajk'al pajal ya jpasulantike.

— ¿Bin yu'un?, xchi la sjojk'oy te ch'in yajwalil ek'e.

— Ja' meto ja'nix jich kol ch'ayemukix ta o'tanil euk, xchi te waxe. Ja' te binti ya sjeluntes bin yilel jujun k'ajk'ale sok ma' pajaluk ya xk'ot te oraetike. Kalbetik swenta, te jnutsujeletike, ay binti k'ayemik ta spasel. Jujun Jwebes k'ayemik xbajtik ta ajk'ot sok yach'ixal jtejklum. Awil te Jwebese, ¡t'ujbil a kil jo'on! Xju' xpaxyajon ta spisil te k'inale. Yan stukel te biluknax k'ajk'al ya xbajtik ta ajk'ot te jnutsujeletike, jun pajal a kil ya'yel abi te k'ajk'aletike, sok maba ya jkux ko'tan te jiche.

Ja' jich ini, te ch'in yajwalil ek'e la sk'aytes te waxe. K'alal k'ot sk'ajk'alel ya sujt bael:

— ¡Xba ok'ukon! xchi te waxe.

— Ja'at amul, jo'one maba la jk'an kuts'inat, axan ja'at la ak'an ya jk'aytesat...

— Jichnix a, xchi te waxe.

— ¡Axan ya xbajt ok'an! xchi te ch'in yajwalil ek'e.

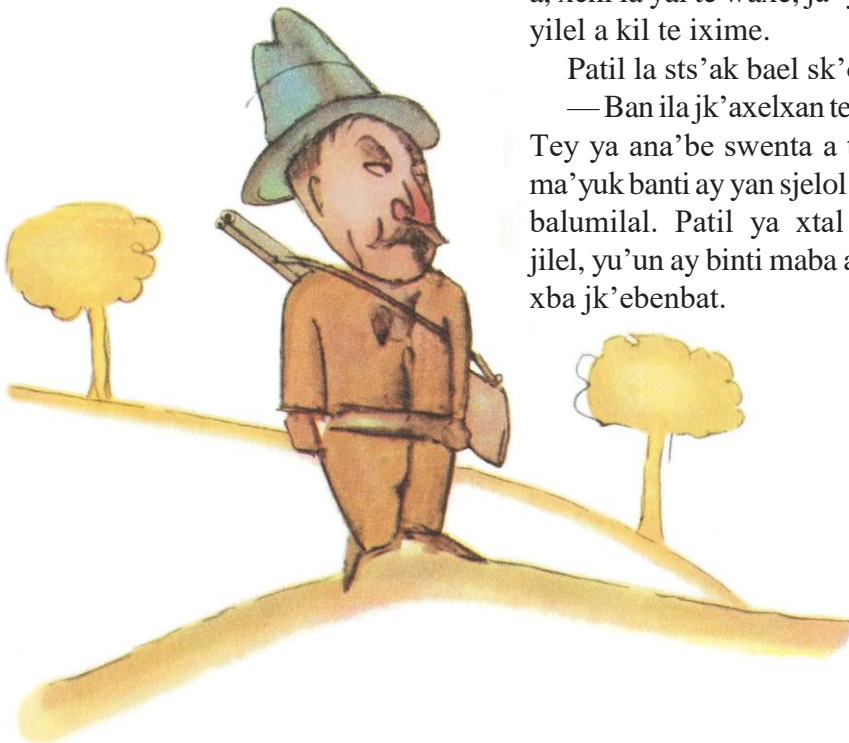
— ¡Yaknix a!, la yal te waxe.

— Ta melez, ma'yuk bin lok'awu'un a.

— Aynix binti lok' swentail ku'un a, xchi la yal te waxe, ja' yu'un te bin yilel a kil te ixime.

Patil la sts'ak bael sk'op:

— Ban ila jk'axelxan te roxoxetike. Tey ya ana'be swenta a te anichime ma'yuk banti ay yan sjelol ta spamlejal balumilal. Patil ya xtal ak'oponon jilel, yu'un ay binti maba ana'oj stojol xba jk'ebenbat.

Teme xtalat, jun yalelnax k'op ya kaltik, ta chaneb ora stibiltayel k'inale, jo'one yu'unto oxeb ora stibiltayel x'och taluk stse'elil ko'tan.

Te ch'in yajwalil ek'e bajt yil jk'axelxan te roxoxetike. La yalbe:
— Melelnix a, maba pajalex sok te jnichime. Ja'exe mato ayuk bin atuulik. Mato k'aytesbilex sok ma'yuk mach'a ak'aytesejik euk. Pajalex sok te wax k'alal mato k'aytesbil ae, ma'yuk banti jelunem jtebuk ta stojol a te yantikxan waxetike. Axan, yo'tik ini, maba pajalix sok yan waxetik ta balumilal.

Te roxoxetike k'exlaltik la ya'iy sbaik.

— Melel k'ax t'ujbilex axan jocholex. Ma'yuk mach'a ya yak' skuxlejal ta atojolik. Mach'a uk xju' ya yal te jun pajalex sok te jnichime. Ma' meleluk. Ja' bayel muk' sk'oplal stukel, melel kabeyej yuch' ja', la jkanantay sok la kabe smajkil ik', la jkoltay ta stojol tsujkumetik (ja'nax la kijkitay cha'oxkojt yu'un ya xk'atpujik ta pejpene). Melel te jnichime la ka'iy bin ut'il la yal swokolil, la ka'iy bin ut'il la stoy sba ta k'op, sok aynix bin ora ch'abal a jil. Melel, ta slajibal, ja' jroxox stukel.

Patil sujt bael sok te waxe...

— Xboonix, xchi.

— Baan abi, xchi te waxe. Ja' ini te binti maba jnojptesejat ae: ja'nax sok o'tanil ya xju' k'elujel ta lek; spasil te binti muk' sk'oplale ma xchiknaj ta sitilnax.

— Binti muk' sk'oplale ma xchiknaj ta sitilnax, la sp'is te ch'in yajwalil ek'e yu'un ma xch'ay ta yo'tan a.

— Te k'ajk'al ch'ay awu'un ta skanantayel anichime, ja' muk' sk'oplal a k'ot yu'un.

Pakal ta lum, jajch ta ok'el.

— Ja' te k'ajk'al ch'ay ku'un ta skanantaye... la sp'is te ch'in yajwalil ek'e yu'un yak'eluk ya x'ayin ta sjol a.

— Te ants winiketike ch'ayemix ta yo'tanik smelelil k'op ini, xchi te waxe. Ja'ate mame sk'an xch'ay ta awo'tan. Ayme ta awenta, ta sbajtel k'inal, te binti laj ak'aytese. Ayme ta awenta te anichime...

— Ay ta jwenta te jnichime... la sp'is xan te ch'in yajwalil ek'e yu'un maba xch'ay ta yo'tan a.

XXII

— ¡Talonme!, xchi te ch'in yajwalil ek'e.

— ¡La'me!, xchi la sjak' te jkanan be yu'un chan tak'in, ja' bi, ja' te tren ya yalik ta kaxlan k'op.

— ¿Binti ya apas li' ini?, la sjojk'oy te ch'in yajwalil ek'e.

— Ya kak'tiklan ta jujutsojb jbejumaletik. Ya jtikunlan ta oranax te chan tak'inetik te banti kajalik talel, aynix ya kak' bael ta jk'exan, sok yantike ya kak' bael ta jwa'el.

Patil tojnax lijkkel, xkanlajan k'axel jich bin ut'il chawuk' jun chan tak'in, muk'nax xojobil, la snikulan te tut na banti ay te jkanan be yu'un chan tak'ine.

— K'ax x'animaj yo'tanik, xchi te ch'in yajwalil ek'e. ¿Binti a me ya sleike?

— Ni ja'uk sna'oj euk te mach'a stij te chan tak'ine, xchi te winike.

K'ax kanlajanel jkojtxan chan tak'in ta yan jejch banti yabeyej bael euk a.

— ¿Sujtikix talel?, xchi te ch'in yajwalil ek'e.

— Yantikix euk a, la sjak' te jkanan bee. Yu'un ya sjeltay sbaik.

— ¿Maba jun yo'tanik banti ayik ae?

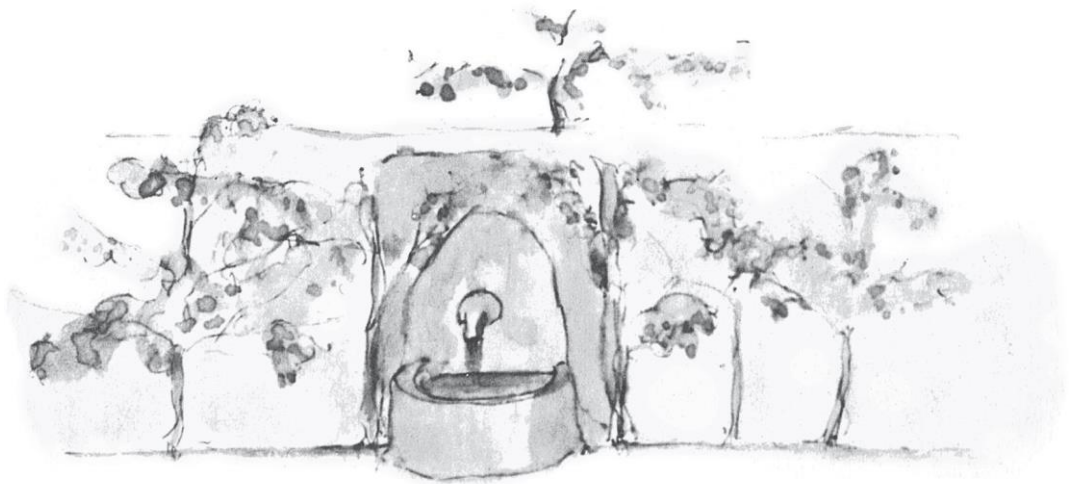
— Ma'yuk mach'a jun yo'tan banti ya x'ayine, xchi te jkanan bee. Awil xkanlajan talel yoxebal chan tak'ine.

— ¿Ja'bal ya snutsik te mach'atik nail jbeumaletike? xchi la sjojk'oy te ch'in yajwalil ek'e.

— Jk'axel ma'yuk binti ya snutsik, xchi te jkanan be. Wayalik o yakalik ta jach'tam eal tey ta yutil ine. Ja'nax te alnich'metik sp'e'oj sni'ik ta snenul te beibale.

— Ja'nax alnich'metik sna'ojik binti ya sleike, xchi te ch'in yajwalil ek'e. Sok yixtabik ya yak'sbaik ta tajimal, ja'sk'ases sk'ajk'alik a, ja'wen muk'sk'oplal ya xk'ot yu'unik. Teme ya xpojbotike, ya x'ok'ik...

— Bayel yutsilalik, xchi te jkanan be yu'un chan tak'ine.

XXIII

— ¡Talonme!, xchi te ch'in yajwalil ek'e.

— ¡La'me! xchi la sjak' te jchonbajel winike.

Ja' jtul winik ya xchonbe pox te mach'a ma sk'an stsakot ta takin ti'ile. Jp'ijnax ya sbik'ik ta jukjukeb k'ajk'al, jich ma x'abotikix takin ti'il a.

— ¿Bin swenta ya achon in meto?, xchi la sjojk'oy te ch'in yajwalil ek'e.

— Yu'un ayuk k'ajk'al binti yan ya sk'anik spasel a. Ay p'ijil winiketike la yak'ik ta ilel te jich ya xju' ta k'ejel lajuneb yoxwinik minuto ta jukjukeb k'ajk'al.

— ¿Axan binti xju' ta pasel sok me lajuneb yoxwinik minutoe?

— Jujutul ya sna' binti sk'an ya spas sok...

“Jo'ukon ay ku'un lajuneb yoxwinik minutoe, la snop te ch'in yajwalil ek'e, k'unax ya xbeenon bael ta jun lok'ib ja' te jichuke...”

XXIV

Swaxakebalix k'ajk'al a te ts'i'laj jxulem tak'in ta jojchol takin k'inale; slajibalix ka'al la kuch' a k'alal la ka'iybe stojol te jchonbajel winike.

— ¡Ah, xchi la kalbe te ch'in yajwalil ek'e, t'ujbil sba te binti yakal ana'nubele, axan jo'one mato lajem ta chajpanel te jxulem tak'ine, ma'yukix ka'al; ¡stse'tsunwan ko'tan ya xjilon te yakuk xju' ku'un bael ta sleel lok'ib ja'e!

— Te waxe... jajch yal.

— Ah, tut kerem, ¡ma' ja'ukix swenta yo'tik te waxe!

— ¿Bin yu'un?

— Kome xba lajukotik ta takin ti'il...

Maba la sna'be swenta te binti la kale, jich la sjak':

— T'ujbil te ay jtaojtik jtul kamikotike, manchuk me xch'ayotik ta k'inale. Tse'el ko'tan yu'un te la jta jkojt wax ta jmolole...

“Ma xyich' ta wenta te bin ut'il xiweltik ayotike, la kal ta ko'tan. Ma'yuk banti ya ya'iy wi'nal sok takin ti'il. Tik'nax ya ya'iy a teme ya sk'atin k'ajk'al j'ajk'uke.”

Axan la sk'eluyon sok la sjak'bon te binti k'ax ta jole:

— Ay jtakin ti'il euk... kon jlejtik junuk lok'ib ja'...

Chebajem ko'tan laj ka'iy: ma'yuk swentail sleel lok'ib ja' ta yolil te jojchol takin k'inale. Ja'uk meto, jajchonkotik ta beel.

Jal ch'abal a beenonkotik. K'alal a och ajk'abale, lijk ts'abts'unel sk'ajk'al te ek'etike. K'ajun ta jwayichnax yakal jk'elubel, melel ta skaj jtakin ti'ile la stsakon k'ajk'. Te sk'op ch'in yajwalil ek'e yakal ta k'axel ta jol a. Awil la jojk'obe:

— ¿Aybal atakin ti'il euk?

Axan maba la sjak'. Ja'nax la yal:

— Lek yu'un ko'tantik euk te ja'e...

Maba la jna'be swenta te binti la yale, axan ch'abal a jilon... jna'oj ta lek te ma xju' ya jwen jojk'oybee.

Luben a te ch'in yajwalil ek'e. Najkaj. Najkajon ta sts'el. Jts'in ta lek a te ch'abale, xchi la yalbon:

— T'ujbil te ek'etike, ta skaj jpejt nichim te maba chikan ta ilele...

“Jichniwan a”, xchi la jak'be, yakal kilbel bin yilel te ji' ta yalanil xojobil u.

— T’ujbil te jojchol takin k’inale, la sts’ak yalel te ch’in yajwalil ek’e...

Melelnix a. Yak’el t’ujbil a kil te jojchol takin k’inale. Ay ya xnajkajotik ta jun slomlej k’inal, ma’yuk binti xt’ab ta ilel, ma’yuk binti xju’ ta a’iyel, axan ay binti ya xchiknaj xojobil jtebuk ta yuma’il k’inale...

— Te binti ya st’ujbilubtes te jojchol takin k’inale, xchi la yal te ch’in yajwalil ek’e, ja’ te lok’ib ja’ ay banti snak’oj sbae...

Xchamnax ko’tan la jna’be swenta te xojobil ji’ ine. K’alal tut keremonto ae, kuxinon ta jun poko’ na. Te ya yalike, aylaj mukul me’ tak’in tey a. Melel ma’yuk mach’a ju’em yu’un stael sok mawan ayuk mach’a la sle. Axan te me’ tak’ine, ya xch’ultes ta sit alnich’anetik te nae. Melel te jnae, ay bin nak’al yu’un ta yutil yo’tan...

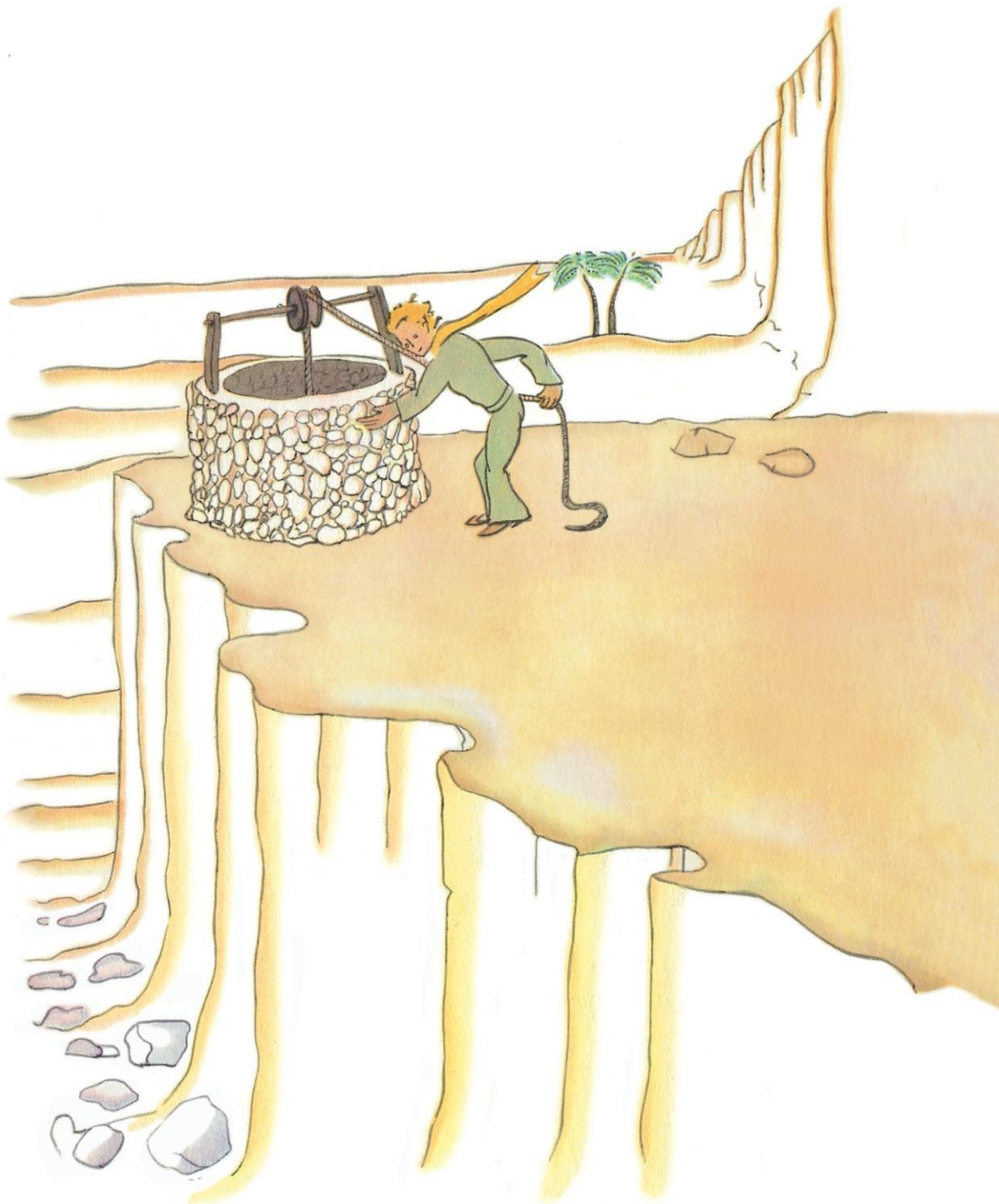
— Melel, xchion, manchuk jun na, manchuk ek’etik o ja’nix euk te jojchol takin k’inale, ja’ ya xt’ujbilubtesot yu’un te binti ma xchiknaje.

— Tse’el ko’tan yu’un, xchi la yal, te jun pajal binti ya anop sok te jwaxe.

Yakal ta ochel swayel a te ch’in yajwalil ek’e, ja’ yu’un la jpet jajchel sok la jts’ak bael jbe. Junax ko’tan la ka’iy jba k’alal jpetoj bael, melel jun pajal sok me’ tak’in k’unax stael. La jk’eluybe sit yelaw ta yalanil xojobal u, wen sakuben stiba, la jk’eluybe bin ut’il muts’ul sit, bin ut’il ya xnikulanot ta ik’ stsotsil sjol; patil la kalbe jba: “Te binti yakal kilbele ja’nax te binti ay ta jajtalale; binti mero muk’ sk’oplale ma xchiknaj stukel...”

K’alal la kil te je’el jxujt’ ye, k’ajun yakal ta tse’ej ta ilel, lajtoxan kalbe jba a: “Bintixan bayel ya yabon stse’elil ko’tan ja’ ch’in yajwalil ek’ ini, ja’ te joy ora ay ta yo’tan jpejt nichime, ja’ te sk’ejlal nichim te binti chikan ta sit yelawe jichuk xojobil jun kantil, kapal jich euk k’alal ya xwaye...” Sok k’ax jtebnax stael la ka’iy a. Jul ta jol te ya sk’an kanantayel te kantiletike: tame xtup’ ta tulan ik’...

Maba kejchajon ta beel, ja’to la jta ta sakubel k’inal te lok’ib ja’e.

Stukele lajnax stse'lay, la spik te ch'ajane, la sututin te smojtesejibale.

XXV

— Te ants winiketike, xchi te ch'in yajwalil ek'e, ya xch'ik sbaik ta chan tak'inetik, axan ma sna' bin ya sleik. Awil tojo stsuletiknax.

Patil la yal xan:

— Ma'yuk binti stuul...

Te lok'ib ja' banti k'oonkotike ma' pajaluk sok te lok'ib ja'etik ay ta muk'ul jojchol k'inal Sahara sbiile. Tey ae ta jok'bilnax ji' ya xlok'ik talel. Yan stukel li' ini, pajal yilel sok lok'ib ja' yu'un jun jtejklum. Manchuk tey ta nopol meto ma'yuk ni junuk jtejklum a, la jkuy ta wayich yakalon.

— Alko jchajp k'inal ta ilel a, xchi la kalbe te ch'in yajwalil ek'e, spisil chapalix: ayix smojtesejibal, xch'amil ja' sok xch'ajanul...

Stukele lajnax stse'lay, la spik te ch'ajane, la sututin te smojtesejibale. Xjits'etnax stak'inul, jun pajal a k'opoj jich bin ut'il ch'ich'ublen tak'in te jalix maba yich'oj nikel.

— A'iya awa'iy, xchi te ch'in yajwalil ek'e, la jtjistikix jajchel te lok'ib ja'e, yo'tik ini yakal ta k'ayoj...

Maba talem ta ko'tan te ay tulan a'telil ya spas te ch'in yajwalil ek'e, ja' yu'un la kalbe:

— Yato jpas jo'on, al ya awa'iy ja'at.

K'un'k'un la jmojtes te baltee, la jnajkan ta sti'il te lok'ib ja'e. Teytonix yakal ta k'ayoj a te smojtesejibal ja', jich euk yakal kilbel koel bin ut'il xliplun k'ajk'al ta yutil ja'.

— Ayix jtakin ti'il yu'un ya'lel lok'ib ja' ini, xchi sok sjunal yo'tan te ch'in yajwalil ek'e, abon kuch' jtebuk...

¡Ja' jich la jna'be swenta te binti yakal slebel ae!

La jlikbe moel k'alal ta ye te baltee. Muts'ulnax sit la yuch'. Te binti la kile wen t'ujbil, pajal sok ayinel ta jun k'in. Te ja'e, sk'axuntabeyej stalel we'el uch'elil. Melel ayintesbil yu'un te beel ta yalanil ek'etik, ayintesbil yu'un sk'ayoj te smojtesejibal, ayintesbil yu'un yip jk'ab. Lek ya xk'ot ta o'tanil, jichuk jun majtanil. K'alal ya yich' pasel sk'inul

yayinab jch'ul Tatik ta jkeremilto ae, ja'me te xojobil ala te' ya yich' ch'alele, te k'ayoj ta mixa yu'un yolil ajk'abale, te stse'elil yo'tanik te ants winiketike, ja'me ya yabe st'ujbilal te majtanil ya yak'bonike.

— Te ants winiketik ta alumale, xchi la yal te ch'in yajwalil ek'e, k'axem ta lajunbajk' ta pejt roxoxetik ya sts'unik ta jpam k'inal... sok jk'axel ma staik tey a te binti ya sleike.

— Manix staik a, la jak'be.

— Axan te binti ya sleike xju' ya staik ta junax nichim o ta jxujt'uk ja'...

— Melelnix a, la jak'be.

Te ch'in yajwalil ek'e la sts'ak yalel:

— Axan te sitile ma' spsiluk ora ya sna' k'elujel. Sk'an ya xk'elujotik sok ko'tantik.

Kuch'ojix a te ja'e. Bujts'anax yakal kich'bel ik' a. Jun pajal yilel sok chab a te ji' ta sakubel k'inale. Tse'el ko'tan la ka'iy yu'un te sbonil chab meto. ¿Binwan yu'un te yakalon ta mel o'tan ae?

— Swenta ya apas te binti laj awale, k'unax sk'op la yalbon te ch'in yajwalil ek', nakalix ta jts'el ae.

— ¿Binti a te laj kal ya jpase?

— Ana'ojix... ja' te xchujkil ye kala tumin chije... jo'on ay ta jwenta slekil yutsilal te jnichime.

La jlok'es ta yutil jwex te binti jbonojix ae. La yil te ch'in yajwalil ek'e, la stse'lay:

— Kulix yilel te yaxte' laj apase...

— ¡Oh!

¡Jo'one tojol tse'elix ko'tan yu'un a te yaxte' la jpastiklane!

— Sok najtiknax xchikin te wax laj apase, xulubil yilel.

La stse'lay xchajk'ol.

— Maba lek atalel, tut kerem, jo'one ma jna' bonbajel a, jipnax ya jna' spasel a te j'uch chan je'el xch'ujt sok makal xch'ujte.

— ¡Oh!, xchinax. ¡Lek ay abi! Spisil ya sna'beyik swenta te alnich' anetike.

Awil te wa'ye la jpasbe xchujkil ye te ala tumin chije. Axan k'alal la kak'bee la sten sba ko'tan la ka'iy:

— Ay binti chapal awu'un ya apas, ja'nax te ma jna' binti jejchukil...

Axan maba la sjak'bon.

— ¿Ana'ojbal?, xchi la yalbon. Pajel ya sts'akay jun jabil te julon tal ta Ch'ul balumilale...

J'ajk' ta lek ch'abal a jil, patil xchi la yal:

— Lom nopol a yalon li' ini...

Tsajalub yelaw.

Junxan welta, maba la jna' binti yu'un, bayel a tal jmel o'tan, ja' yu'un jich laj kal:

— Awil, ¿Ma' tojoluknax yakalat ta paxyal li' ya'iyel ai? ¿Waxakebix k'ajk'al ajulel ya'yel a k'alal la jta jbajtik ta jojchol k'inale? ¿Jabal yakal alejbel talel abi te banti jul yalukate?

Tsajub xan yelaw te ch'in yajwalil ek'e.

Alko xchebet ko'tan la kalbe xan:

— ¿Ja' yu'un te ya sts'akay jun jabile?

Tsajub yelaw junxan welta te ch'in yajwalil ek'e. Maba la sjak', axan teme mach'a ya stsajub yelawe, pajal k'oem te "jich" xchi ya yale.

— ¡Ah! la kalbe, ay jxiwel...

Axan la stuch'bon jk'op:

— Yo'tik ini swenta ya xcha' sujtatix bael ta a'tel. Swenta ya alajin ta meltsa'anel te xulem tak'in awu'une. Li' ya jmaliyati. Sujtan talel pajel ta stibiltayel...

Jo'one teynix maba jun ko'tan a. Yakal jna'nubel a te sk'op waxe: te mach'a ya yak' sba ta k'aytesele, yaniwan x'ok' jtebuk...

XXVI

Ta sts'el te lok'ib ja'e, ay jun poko' pajk' a. K'alal sujton bael ta stibiltayel ta yan k'ajk'ale, namalto la kil te ch'in yajwalil ek' nakal ta sba te pajk'e, jipajtik koel yok. Yakal ta k'op la ka'iy:

— ¿Maba xjul ta ajol? xchi. ¡Melel ma' mero li'uk ini!

Aynix mach'a la sjak' te sk'ope, kome xchi la sujtes:

— ¡Ja'! ja' sk'ajk'alel ini, ja'nax yu'un ma' mero li'uk ini...

Beenon bael ta stojil te pajk'e. Ma'yuk mach'a la kil, ni ayuk mach'a la ka'iybe sk'op. Axan te ch'in yajwalil ek'e, la yal xan:

— ¡Melel! Ya awil banti jajchon ta beel ta sba ji'. Ja'nax sk'an tey ya amaliyon a. Ta ajk'abal ya xk'oon.

Nopolix ayon ta sts'el a te pajk'e sok teynix ma'yuk binti jta ta ilel a.

J'ajk' ta lek ch'abal a jil te ch'in yajwalil ek'e, patil xchi la yal:

— ¡Bayelbal yip te xchopolil ya'lel awee? ¿Melelbal te maba bayel ya awak'bon jwokolile?

Tek'el a jilon ta mel o'tan, jk'axel maba jna'be swentail.

— Yo'tik ini baanix, xchi te ch'in yajwalil ek'e, jjk'anix ya xcha' koon!

Awil la jk'eluy koel ta yok te pajk'e sok tojnax lijk'el a wilon k'axel. Tey laj kil jkojt k'anal chan a, ja'me te jmujs'elnax sitil ya smil jtul ch'ich' bak'ete, tuchul moel sjol ta banti ay te ch'in yajwalil ek'e. Yakal jlok'esbel bael jkomil tujk' ta animal. K'alal la ya'iy xchajchon kanimale, k'unax la sbilts'un ochel sba ta ji'etik te chane, patil xchijchunxanix ochel bael ta yalanil tonetik.

Mero tey yorail a k'ot jpet a te ch'in yajwalil ek' ku'une, sakaluben yelaw jichuk batil ja'al.

— ¿Binti a ja' in meto? ¿Ya xk'opojatix sok chanetik yo'tik ini?

La jchoybe te xliplun sk'anal spojtsil snuk'e. La kajts'esbey stiba, la kabe yuch' ja' sok la jxi' binti xan yan ya jojk'obey a. Tojnax la yilon, patil sok xchebal sk'ab la smeyon ta jnuk'. La ka'iy bin ut'il xp'itp'unxanix yo'tan, jichuk jkojt ejchentesbil ja'malmut. La yalbon:

— Tse'elnax ko'tan yu'un te ju' awu'un smeltsa'anel te axulem tak'ine. Yo'tik ini xju' ya sujtatix bael ta ana...

— ¿Bin ut'il laj ana' a?

Melel ja' tal kalbey te ju'ix ku'un xchajpanel te xulem tak'ine, manchuk me k'an kijkitay jba ta sjajchibal.

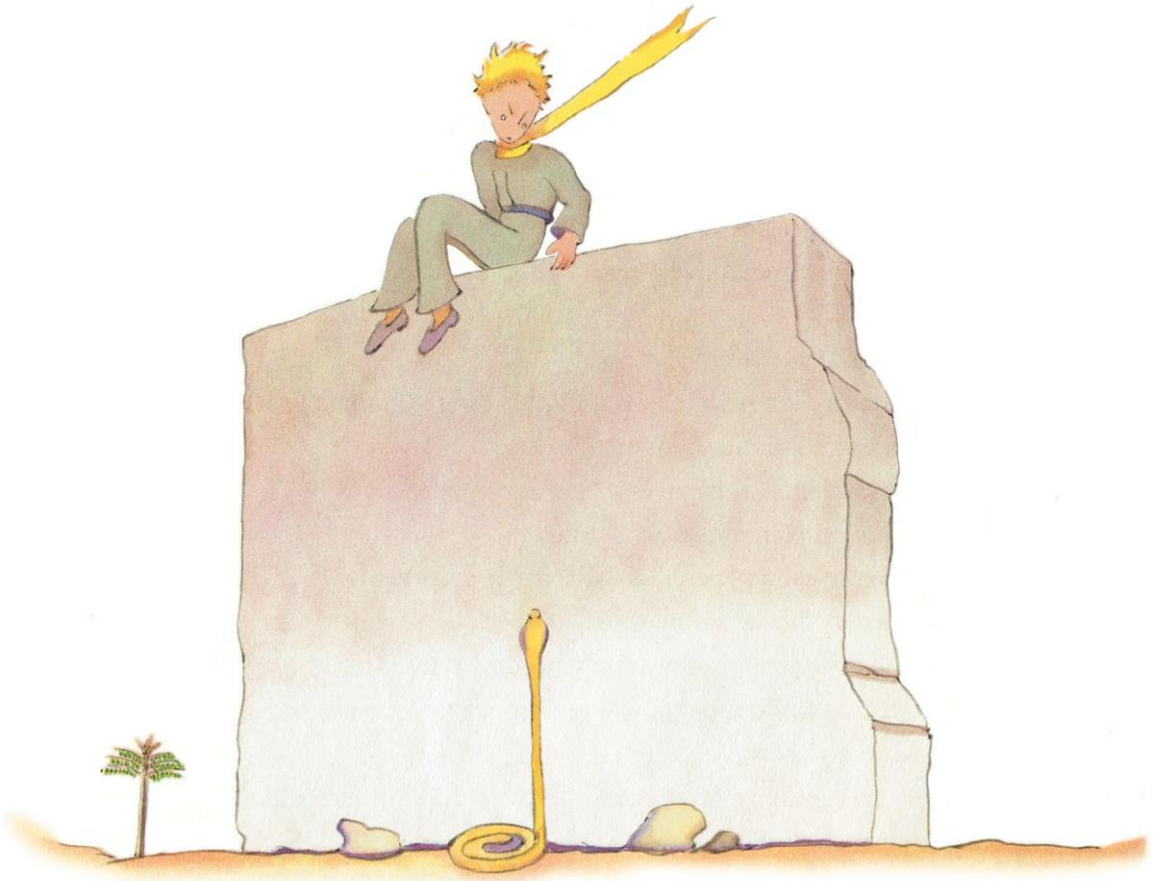
Maba la sjak' te binti la jojk'obee, lajnax yal xan:

— Yo'tik ya sujtonix bael ta jna euk...

Patil, sok mel o'tan:

— Ja' k'ax namal stukel... sok wokol k'oel tey a...

Jna'ojnix a te ay binti maba lek yakal ta k'oel ta pasele. Tulan la jpet jich bin ut'il jtul ala tut kerem, yakal ta yalel koel ta sk'ubulil ch'en la ka'iy; maba xwejt bin la jpas yu'un ya kik' xan jilel a.

Yo'tik ini baanix, xchi te ch'in yajwalil ek'e, jk'anix ya xcha' koon!

Tojnax yakal ta k'elujel, ch'ayem bael sit ta snamalil k'inal.

— Kich'ojix te awala tumin chij sok yala nae. Kich'ojix euk te xchujkil yee.

Alko mel o'tantik a tse'ejin.

Jal la jmalix. La ka'iy bin ut'il k'un'k'un a kuxaj xch'ich'el.

— Bayel xiwenat, tut kerem...

Ta melez yu'unix ay ochem xiwel a. K'unax a tse'ejin sok xchi la yal:

— Li' ta ajk'abal ini bayelto xan ya xbajt xiwukon a...

Junxan welta sikub jch'ich'el la ka'iy ta skaj te ay binti maba lek ya xk'ot ta pasele. Ja' jich la jna' te maba xkujch ku'un teme maba ya ka'iybe xan stse'eje. Jun pajal k'oem ta jtojol jich bin ut'il jun lok'ib ja' ta jojchol takin k'inal.

— Ala tut kerem, ko'tan ya ka'iy xan atse'ej

...Axan la yalbon:

— Yo'tik ta ajk'abal ya xnup'ix jun jabil. Te ek'ku'une xbajt ayinuk ta yajk'olal te banti ayix jun jabil a yalon koele...

— Ala tut kerem, albon ka'iy te puro chopol wayichilnax te sk'oplal chanetik sok ek'etik ini.

Axan maba la sjak' te ch'in yajwalil ek'e. Ja'nax la yal:

— Ma'yuk binti ora ya stsajk ta ilel te binti melez muk'sk'oplale...

— Melelnix stukel a te wa'ye...

— Pajal sok sk'oplal nichim. Teme ay ta awo'tan jpejt nichim kuxinem ta jun ek'e, t'ujbilnax ta ilel ch'ulchan ta ajk'abal. Spisil nichinem te ek'etike.

— Yu'unix melez a.

— Pajalnix sok te ja' laj awabon kuch'e. Pajal sok jun k'ayoj, ta skaj bin ut'il ya xk'opoj te smojtesejibal ja'e... ¿ana'ojtobal?... wen bujts'an.

— Jna'oj.

— Ta ajk'abal xbajt awil te ek'etike. Ma xju' ya kak'bat awil te ku'une, te jnae, meyel lom tut stukel. Lek ay jich ini. Te ek' ku'une, biluknax ek' ya xk'ot ta atojol. Ya xba amulan yilel spisil te ek'etike... spisil ya xk'atp'uj ta amolol. Manax ja'uk, ay binti jk'an ya jk'ebenbat...

Tse'ejin jk'axel xan.

— ¡Ay, ala tut kerem, tut kerem, bayel ya jmulan ya'iyel atse'ej!

— Melel ja' jmajtan meto... pajal ya xk'ot sok te ja'e...

— ¿Binti ya ak'an awal sok meto?

— Yanyantik swentail te ek'etik ta stojol jujun ch'ich' bak'et. Aynix mach'atik, jich bin ut'il jbeumaletike, jchol be yu'unik te ek'e. Yantike yanax skuyik ta bik'tal xojobetik. Yan te p'ijil ants winiketike, ya sk'eluyik yu'un ya snopbeyik stalel. Ta stojol te jp'olmal winik la jna'be sbae, me' tak'inme ya skuy stukel. Axan spisil te ek'etik ine, ma'yuk binti ya yalik. Yan stukel te ek'etik awu'une, maba jun pajaluk sok te yantik xane.

— Cholbon ka'iy awile.

— K'alal teme ya awil ch'ulchan ta ajk'abal, kome ana'oj te kuxulon ta jun ek' sok tey yakalon ta tse'ej ae, ya xbajt akuy yakal ta tse'ej spisil te ek'etike. ¡Ja'atnax ay awu'un ek'etik ya sna'ik tse'ej!

T'om stse'ej xchajk'ol.

— K'alal teme junix awo'tan ae (yananix xk'ax jmel o'tantik a), yame xtal stse'elil awo'tan yu'un te laj ana'bon jbae. Sbajtel k'inal jmolol jbajtik ya xjilotik. Ya xba ak'an tse'ej sok jo'on. Jujubael ta skajnax sbujts' k'inal xba aje' sit ana, awil te amololtake xchamnax yo'tanik ya yilat teme tse'ejtiknax ayat ta sk'eluyel ch'ulchane. Xbajt ajajtaltesbey: "¡yananix yabon jtse'ej a te ek'etike!". Xbajt skuyik ta sojkix ajol. Jo'one lajme kuts'inatix a...

Tse'ejin jun xan welta.

— Jun pajal ya xlok' sok teme la jelbat te ek'etik ta ala sotiletik ya sna'ik tse'ej.

Jun xan welta a tse'ejin, patil toj lijkkel a jelun yelaw.

— Yo'tik ta ajk'abal ini... mame xtalat...

— Mame jk'al jba ta atojol.

— Yaniwan akuy yakalon ta wokolijel... ya akuy ta ayon ta lajel. Jich ay abi. Ma'yuk swentail ya xtal awil meto.

— Maba ya kijkitayat.

Stukele maba jun yo'tan a.

— Ja'nix ya kalbat ta swenta euk te chane... ma jk'an ya sti'at... Chopol stalel te chanetike, aynix ya xti'awan ta skajnax sbujts' k'inal...

— La kalbatix te maba ya kijkitayate.

Axan ay binti lamaj yo'tan yu'un.

— Melelnix stukel a teme ya xti'awan jun weltae, ma'yukix xchopolil ye ya xjil yu'un ya xti'awan ta xchebal welta a...

Axan ta ajk'abal ine, mukenax sok maba chiknaj a lok' bael. Maba la ka'iy bin ut'il la stsak bael sbe. K'alal k'ot jtae, wen animal yakal ta beel a. Ja'nax la yalbon:

— Ah, teymati ayate...

La stsakbon jk'ab. Axan la yalbon te binti x'abot smel o'tan yu'une:

— Ma' lekuk te tal at'unone. Xbajt amel awo'tan sok wokol ya xbajt k'axuk k'inal awu'un, melel ya akuy ch'ayonix ta k'inal, axan ma' meleluk.

Ch'abalon a te jo'one.

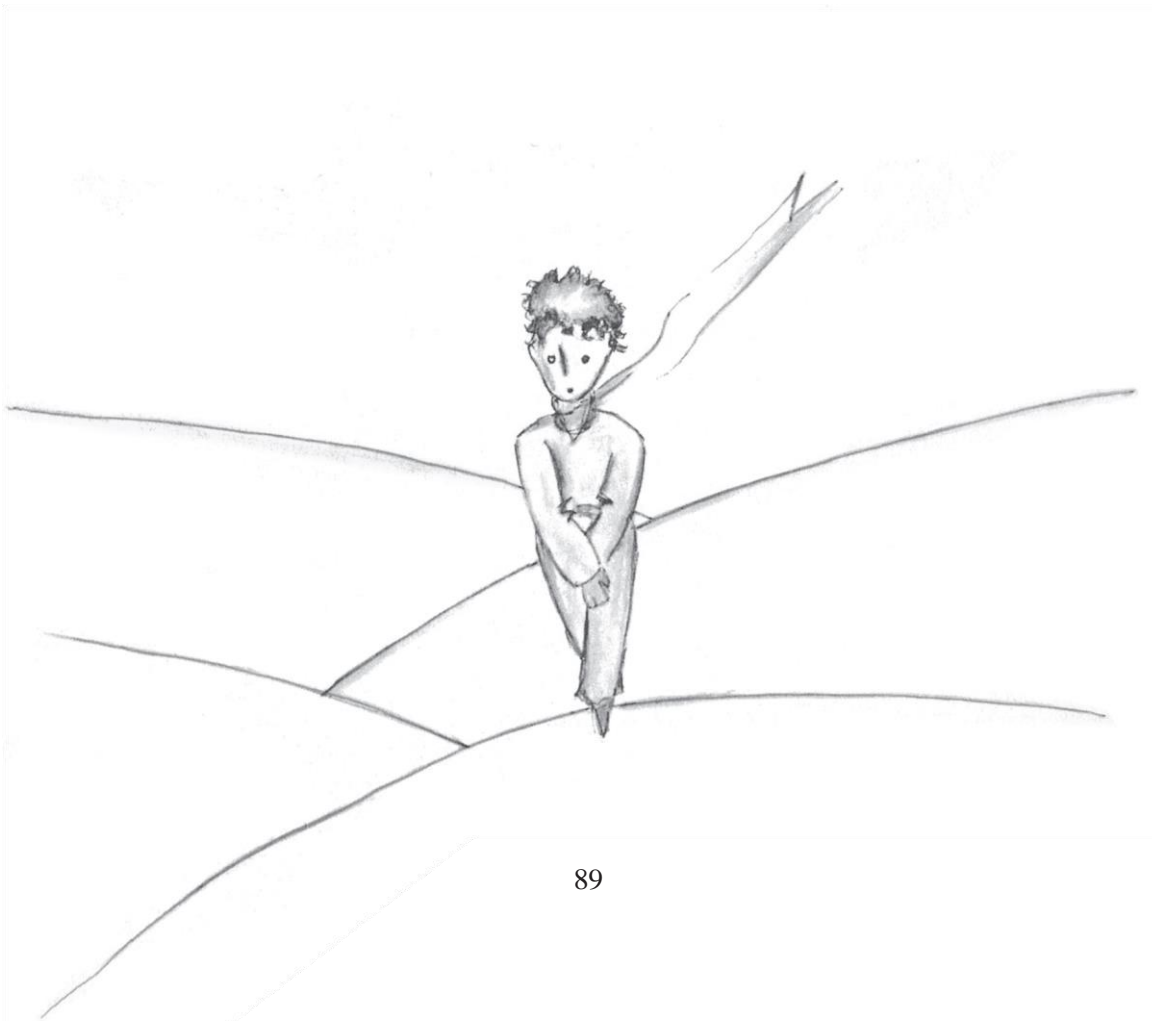
— ¿Yabal ana'be swenta? Lom k'ejel banti lijkemon talel sok ma xju' ku'un yich'el bael te jbak'etal ini. K'ax al.

Teynix maba xk'opojon a.

— Te jbak'etale ja' pajal sok mamal pat te' ya yich' ch'ayel jilel, axan ta stojol te pat te'e, ma'yuk mach'a ya smel yo'tan yu'un...

Teynix maba xk'opojon a.

Chebaj yo'tan jtebuk. Axan lato spas tulan ta yalel:

— T'ujbil ya xbajt ka'iy. Ya xbajt jk'eluy euk te ek'etike. Spisil xbajt jkuy ta lok'ib ja'etik ya xk'ayojinik. Spisil ek'etike ya xbajt yabonik kuch' ja'. ¡T'ujbilnax sba! Ja'ate xbajt awu'unin ipal xchajchun sotiletik, jo'on euke bayel lok'ib ja'etik ya xbajt ku'unin...

Ch'abal a jil euk. Yakal ta ok'el a...

— Ja'me tey ine; ak'on bael jejtuk xan jtukel.

Najkaj kome ay xiwel a.

Jich la yal xan:

— Ja' jnichim... ¿ana'objal?... ¿jo'on ay ta jwenta! ;Stukele lom k'un yo'tan sok lek stalel! Ja'nax ay chanp'ij stut ch'ixal yu'un ya skoltay sba ta stojol a te balumilale...

Maba ju' ku'un tek'lej, puersa a najkajon.

— Lek ay... Ja'nax spasil meto... xchi la yal.

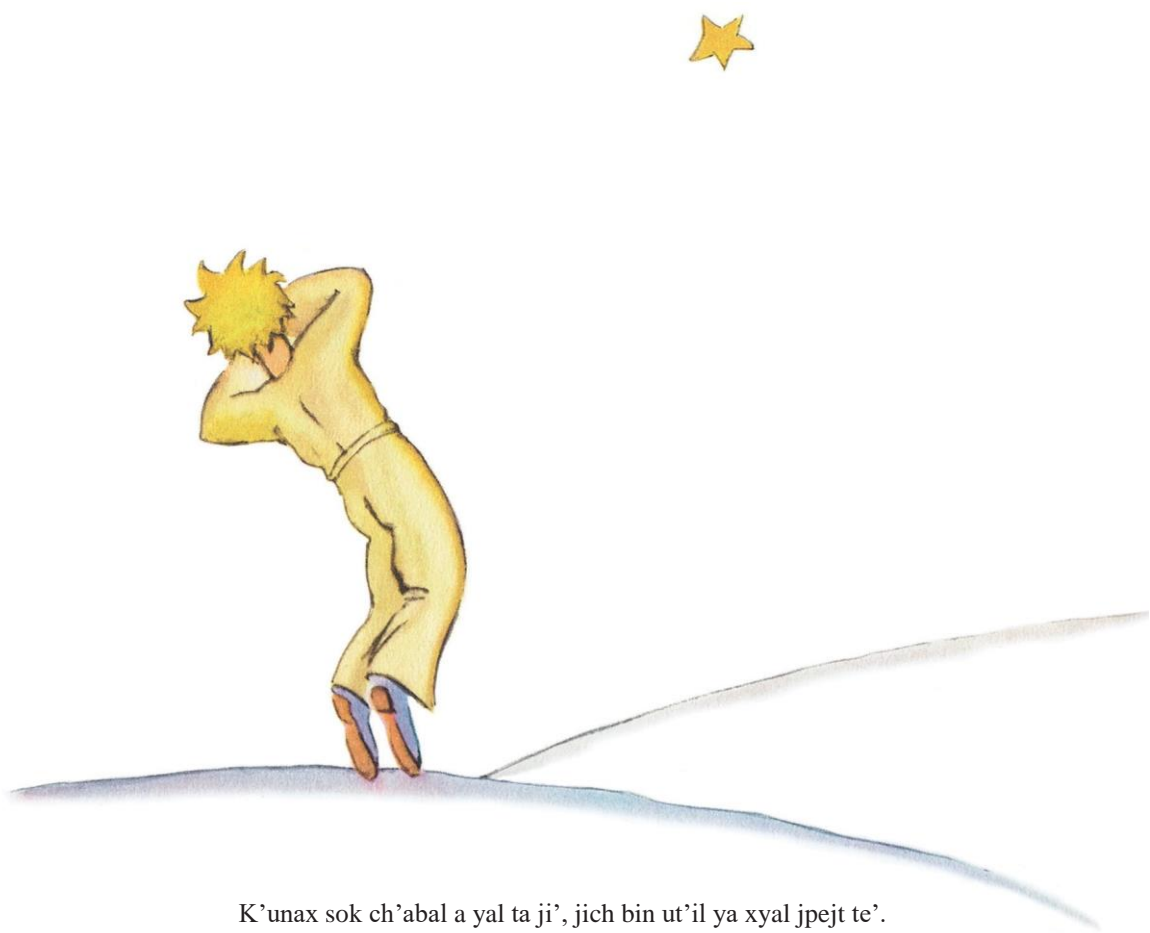
Xiwto jtebuk, patil jajch. La stek' jtejk'uk. Jo'one ma xju' ku'un ya jnik jba a.

Toj lijkkel k'ot yaluk jun k'anal tsantsewal ta snuk' yok. J'ajk' ta lek maba la snik sba. Maba awun. K'unax sok ch'abal a yal ta ji', jich bin ut'il ya xyal jpejt te'.

XXVII

Yo'tik ini, ayix wakeb jabil sk'axel... Ma'yuk banti jcholoj ja' lo'il k'op ini. Te k'alal la xcha' ilon te jmololtake, tse'elub yo'tanik yu'un te kuxulto la staonike. Mel o'tantik ayon a, axan laj kaltiklanbe “ja' ta skaj te lubele...”

Alko lekubenix k'inal ya ka'iy jtebuk, axan ma' jk'axeluk jun ko'tan. Jna'oj te sujt bael ta tut balumilal yu'une, melez ta sakubel k'inal maba la jtajbeix te sbak'etale. Maba k'ax al... Ta ajk'abale ya jmulan bin ut'il ya xk'ayojin te ek'etik. Pajal sok xchajchun sotiletik...

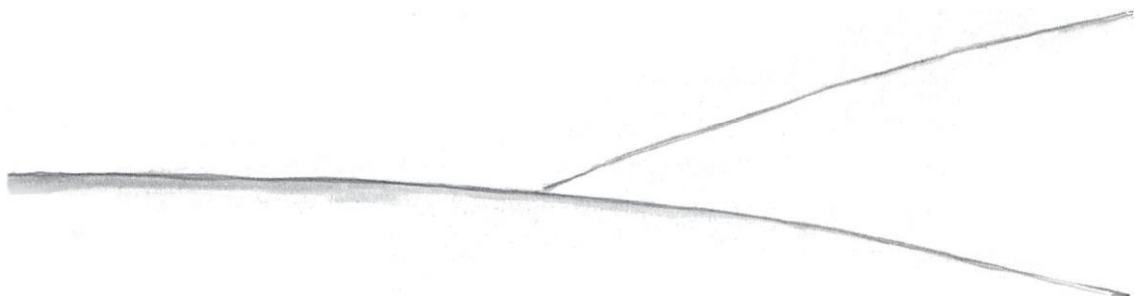
K'unax sok ch'abal a yal ta ji', jich bin ut'il ya xyal jpejt te'.

Axan ay binti maba jun ko'tan ayon yu'un. Te xchujkil ye ala tumin chij la jbonbe te ch'in yajwalil ek'e, ch'ay ta ko'tan yak'beyel xch'ajanul; ma jna' teme ju' yu'un xchukbeyel ta ye te ala tumin chije. Awil ya jojk'obe jba: “¿Bintiwan k'ot ta pasel ta balumilal yu'une? Melel te ala tumin chije lajwan swe'ix te nichime...”

Jujubael yanix kalbe jba: “!Mawan! Te ch'in yajwalil ek'e ya smak ta lek snichim ta ajk'abal, sok ma xch'ay ta sit te yala tumin chije...” Awil bujts'an k'inal ya ka'iy yu'un, sok spisil te ek'etike t'ujbilnax ya stse'ejinik.

Axan aynix ya jnop euk: “Jujubael ya xch'ay ko'tantik, sok ;tik'nax ya ya'iy a meto! Teme ay jun ajk'abal ch'ay ta yo'tan smakel sok teme mukenax a lok' bael ta yolil ajk'abal te ala tumin chije...” Awil te xchajchun sotiletik ya xk'atp'ujik ta ya'lel sitil...

Ja' tey a te bayel binti ma jna'betik swentae. Ja'ex te k'ux ya awa'iyik te ch'in yajwalil ek'e, jich bin ut'il k'ux ya ka'iy ek, ya ana'ik te ma'yuk binti pajal ta balumilal teme ay jkojt ala tumin chij te ma jna'betik sba la swe' o maba la swe' jpejt roxoxe.

K'eluyaik ch'ulchan. Jojk'obeya abaik: te ala tumin chije ¿la swe' o maba la swe' te nichime? Sok ya awilik bin ut'il spisil ya xjelon... ¿Jk'axel ni jtuluk muk'ul ants winik xbajt sna'be swenta te bin ut'il muk' sk'oplal ja' binti yakal kalbel ini! Ja' k'inal into, ja'nax k'ax t'ujbil sok mel o'tantik sba ya ka'iy ta spamlejal balumilal. Ja'nix sjoy te binti la jbon ta jlejch jun k'axeltoe, la jbon junxan welta yu'un ya awilik ta lek a. Ja' li' ini te banti chiknaj ta balumilal te ch'in yajwalil ek'e, sok li'nix a ch'ay xchajk'oli.

K'eluyaik ta lek, yu'un ya ana'beyik sba a, teme ay jun k'ajk'al, k'alal ya xbaex ta Afrika, xk'axex ta jojchol takin k'inale. Teme ay ya xk'axex tey ae, mame animaltikuk xk'axex, awokolukik, ¿tejk'aname abaik ajk'uk tey a, ta mero yalanil te ek'e! Teme ay a tal jtul tut kerem ta ats'elik, teme tse'ejine, teme pajal sk'anal stsotsil jol sok me'tak'ine, sok teme ma sjak'beyex binti ya ajojk'obeyike, ya xba ana'ik ta oranax mach'a jejchukil. ¿Ayuk slekil awo'tanik! Ma xawijkitayonik ta mel o'tan: ¿albonik ta oranax te sujtit talele!